

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історії України

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему: **«УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА:
ІДЕОЛОГІЯ, СТРУКТУРА, ДІЯЛЬНІСТЬ»**

Виконала: студентка IV курсу
денної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
032 «історія та археологія»
Серватинська Катерина Русланівна

Керівник: к.і.н., доц.
Любавський Роман Геннадійович

Рецензент: к.і.н., доц.
Захарченко Євген Юрійович

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. Витоки та передумови створення УГВР.....	13
Розділ II. Ідеологія та діяльність ради.....	30
Розділ III. Боротьба УГВР проти нацистського та радянського режимів.....	49
Висновки.....	68
Список літератури та джерел.....	71

ВСТУП

Актуальність. Тема визвольних змагань українського народу в умовах широкомасштабного російського вторгнення в Україну протягом останніх років набула значної актуальності. Слід відзначити, що історія українського руху опору доволі довго замовчувалася радянською владою, загалом як й інші розділи української історії, тому розгляд подій, що сталися впродовж 1944-1950 рр. є важливим. Ці роки знаменуються початком роботи УГВР – політичного органу керівництва українським визвольним рухом, який оголосив себе «верховним органом українського народу в його революційно-визвольній боротьбі»¹.

Історія українського визвольного руху сьогодні лишається вразливою для політичних інсинуацій, тому важливим є дослідження ідеологічних підходів у своїй діяльності УГВР, що з часом трансформується від радикально до більш демократичного. Така трансформація забезпечує, як для Ради, так і для народу сприйняття різних думок, так і покращення рівня життя.

Варто відзначити, що у сучасних студіях з історії українського руху опору найбільша увага приділяється діяльності УПА та ОУН. Проте вивчення УГВР дозволяє простежити еволюцію українського руху і розширити наше уявлення про нього.

Об’єктом дослідження є національно-визвольний рух середини ХХ ст.

Предметом дослідження є ідеологія, структура та діяльність УГВР.

Хронологічні межі охоплюють 1944-1951 рр. Нижня межа дослідження представлена заснуванням Української головної визвольної ради – 11-15 липня 1944 року на установчих зборах УГВР. Верхньою межею є травень 1951 року, це зумовлено тим, що останнє видання «Бюро інформації УГВР» було опубліковано саме в цей час, що в символічному значенні знаменує перехід

¹ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто: Літопис УПА, 1980. с. 38 - 41

УГВР до еміграції, внаслідок масових арештів та вбивств ключових осіб національно-визвольного руху.

Територіальні межі охоплюють терени Галичини та Волині, що були головними осередками боротьби УГВР, ОУН та УПА.

Мета дослідження полягає у тому, щоб проаналізувати процес створення Української Головної Визвольної Ради, передумови створення ради, діяльність та співпрацю з різними підпільними організаціями. У процесі досягнення мети впливають такі **завдання**:

- виявити передумови створення УГВР;
- проаналізувати структуру УГВР;
- дослідити ідеологічну платформу, військову доктрину та соціальну програму УГВР;
- проаналізувати взаємозв'язки між УГВР та іншими підпільними організаціями;
- визначити місце та роль УГВР у контексті українського Руху опору у роки Другої світової війни та в перші повоєнні роки;
- дослідити особливості формування соціальної бази;
- визначити основні етапи становлення УГВР впродовж 1940-1950 рр;

Історіографії теми можна умовно поділити на радянську, сучасну та зарубіжну.

Серед робіт представлених радянським періодом можна виділити історію Української РСР том 2 за авторства М.І. Супруненко, П.К. Стояна та О.Б. Слуцького, де надано увагу вторгнення СРСР до західних земель сучасної України на початку Другої світової війни, тут же відзначено сприйняття місцевим людом такого розвитку подій, також описано взаємозв'язки українських націоналістів з нацистами, звісно не була випущеною з рук інформація про створення перших підпільних організацій на теренах України.² Загалом даний період історіографії присвячений загальній історії, звісно різні

²Супруненко М., Стоян П., Слуцький О. Історія Української РСР. Т. 2 / ред. О. Касименко. Київ : АН УРСР, 1956. 703 с.

проблеми були оглянуті дослідниками окремо, але не національно-визвольні змагання, які оглядалися однобоко, або з пропагандивними відгуками.

Перед тим, як переходити до ознайомлення та аналізування наукового доробку має поділити сучасну історіографію на підпункти, такі як: література присвячена політиці СРСР на теренах України(боротьба з підпільними організаціями); література присвячена діяльності ОУН та УПА; література, що присвячена виключно Українській Головній Визвольній Раді.

Загалом при дослідженні будь-якої проблематики ми маємо літературу, що безпосередньо буде стосуватися становища держави в зазначений хронологічний проміжок часу так і територіально обмеженою, тому і ми маємо таку ж літературу, що стосується соціально-економічного та суспільно-політичного становища країни, що щойно звільнилася від нациської окупації і перейшла до іншої радянської окупації. Тому тут варто надати уваги праці В. Сергійчука, що аналізує прихід радянської армії під гаслом “визволителів” на основі джерельної бази, і описує окупацію західних територій України під час початку Другої світової війни у 1939-1941 рр.³ Також у описі того ж питання, щодо приходу радянської влади до терен Заходу України можна виділити Корнейка Олександра, що розглядав специфіку політичних процесів після приходу більшовиків⁴ та Сенькова Михайла, що розглядав повсякдення жителів західноукраїнських територій⁵.

Говорячи про діяльність ОУН та УПА виділити колективну збірку праць «Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів»⁶, що стосується різних аспектів історії існування ОУН (б) та УПА. Також можемо

³ Сергійчук В. Правда про “золотий вересень” 1939-го. Київ: Українська Видавнича Спілка. 1999. С.11-13

⁴ Корнейко А. О. Західна Україна в 40-х – на початку 50-х рр. ХХ ст. : специфіка політичного процесу в умовах радянського тоталітаризму. Педагогічний пошук. 2015. № 3. С. 10–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2015_3_5

⁵ Сеньків М. Повсякденне життя західноукраїнського селянства (1944-1952 рр.). Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2014. Том 24. С. 337-348. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_2014_24_29

⁶ Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів / ред.: Я. Ісаєвич, Ю. Сливка. Львів : Ін-т українознавства ім. І.Крип'якев. НАН України, 2004. 296 с.

виділити роботу Сенькова М. про опір ОУН та УПА радянській колективізації.⁷

Перейдемо до наукового доробку, що напряму буде стосуватися в першу чергу саме УГВР її діяльності, структури та ідеології.

Василь Ухач є дослідником історіографічного питання щодо історії створення УГВР, у своїх роботах він ставить за мету дослідження наукового доробку, і фактично у кожній роботі піднімається питання щодо відсутності окремої наукової розвідки, у якій б комплексно були проаналізовані напрацювання вітчизняних істориків.⁸ Також є спільна праця В. Ухача та В. Кормана, що також орієнтується на вивчення історіографічного питання створення УГВР.⁹

Не менш важливими працями є статті присвячені окремим історичним постатям, що тісно пов'язані з створенням та діяльністю УГВР. Комарницький Я. у своїй праці описує діяльність Василя Мудрого¹⁰, що був членом Великого Збору УГВР, а також і першим віцепрезидентом. Також Комарницький описує внески В. Мудрого, щодо спроб об'єднання українських національно-визвольних сил, вирішення питання з протистояння радянським та німецьким силам. Окрім Комарницького праці спрямовані на внески окремих політичних та громадських діячів видали й Марчук І.¹¹, Василюшин О.¹² та Дарованець О.¹³

⁷Сеньків М. Опір ОУН і УПА колективізації західноукраїнського села, 1944–1952 рр.

Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2004. № 12. с. 371 - 379

⁸ Ухач В. УГВР – НАДПАРТІЙНИЙ ОРГАН КЕРІВНИЦТВА ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ (вибрані аспекти). 2016. 13 с.

⁹ Ухач В. З., Корман В. Ю. Підпільний український парламент (УГВР): сучасна українська історіографія (вибрані аспекти). 2016. 45 с.

¹⁰ Комарницький Я. Діяльність Василя Мудрого у період Другої світової війни. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. 2011. Серія Історія. № 28

¹¹ Марчук, І. Пам'яті голови Великого Збору УГВР Ростислава Волошина. Український визвольний рух, № 5, 2005. с. 167-176.

¹² Василюшин, О. М. Кирило Осмак: до історії визвольних змагань за соборність України (в контексті дослідження Видатні наддніпрянці і Галичина). Поліграфія і видавнича справа, 4, 2011. с. 45-54.

¹³ Дарованець О. Самійло Підгірський-кандидат у члени Української Головної Визвольної Ради. Український визвольний рух. 2005.

Значущою та комплексною працею є «Український підпільний парламент та уряд на Львівщині 1944 року» Ярослава Тимчишина¹⁴. Дана праця на відміну від багатьох інших поєднує в собі багато базових пунктів створення та діяльності УГВР, тобто автор розпочинає роботу з політичної ситуації на теренах західних земель України після приходу окупантів, це також слово про підготовку Великих Зборів і Конференцій ОУН про підготовку до створення УГВР, опрацювання Ініціативним Комітетом програми та структури УГВР, у цій ж праці маємо змогу прочитати й про долі засновників УГВР, тобто присутня інформація більш біографічного забарвлення. Дана робота є багатогранною і включає багато різноманітних аспектів, що включає в себе і огляд структури, ідеології та діяльності УГВР.

Володимир Морозов пише про загальну історію створення і діяльність УГВР, при цьому надаючи певної уваги великій кількості інформації, адже згадуються й періодичні видання УГВР, суспільно-політичні статті учасників національно-визвольних змагань. Також його роботи торкаються історіографічних питань, де піднімається питання, щодо відсутності наукового дослідження, що всебічно й об'єктивно розгляне діяльність УГВР.¹⁵

Не менш важливим є дослідження Данила Саламіна про зовнішньополітичні орієнтації УГВР, його стаття висвітлює значення УПА за українську державність, при цьому даючи вказівки, щодо контактів УПА із зовнішнім світом, тобто іноземними військовими та політичними організаціями. Що стосується УГВР, то тут описується пошук радою союзників, у яких вона зможе знайти підтримку у визнанні незалежності України, тут і про дипломатичні здобутки членів УГВР.¹⁶

Сучасна історіографія характеризується доволі широким спектром тематик, тобто можна виділити праці про соціально-економічне становище

¹⁴Тимчишин Я. Український підпільний парламент та уряд на Львівщині 1944 року. Львів : Тріада плюс, 2004. 49 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002242>

¹⁵Мороз В. До початків діяльності Української Головної Визвольної Ради. Український визвольний рух. 2007. № 10. с. 213 - 222

¹⁶ Саламін Д. Зовнішньополітичні орієнтації УГВР (1943-1954 рр.). Український визвольний рух. 2012. № 17. С. 202–221.

України впродовж двох окупаційних режимів, те саме стосується політичного становища, але тим не менш присутні праці, що присвячені діяльності УГВР, що відтворюють становлення УГВР, її структуру, її діяльність та ідеологічні засади тощо.

Зарубіжна історіографія окреслюється працями Івана Гнатовича Качановського та Кузьо Тараса. Серед праць Івана Качановського присутні «*Terrorists or National Heroes? Politics of the OUN and the UPA in Ukraine.*»¹⁷ та «*The OUN, the UPA, and the Nazi Genocide in Ukraine.*»¹⁸, за своєю тематикою праці присвячені діяльності ОУН та УПА, розглядаються питання політики підпільних угруповань, їх вплив на політичний стан України, також розглядається діяльність ОУН та УПА під час німецької окупації в часи Другої світової війни. Працею Тараса Кузьо є «*U.S. support for Ukraine's liberation during the Cold War*»¹⁹ тут вже інформаційне наповнення напряму стосується УГВР, адже розглядається питання співпраці США та УГВР. Загалом дані праці присвячені ключовим подіям, що передували створенню УГВР, або ж напряму стосувалися діяльності УГВР, розгляд політики ОУН та УПА є важливими компонентами під час простеження як передумов становлення УГВР, так і для простеження ідеологічного впливу даних структур на УГВР.

Джерельна база роботи представлена різними типами джерел: актові джерела (універсали, платформи, звернення та повідомлення, постанови), публіцистика, періодичні видання та джерела особового походження. Далі детально проаналізуємо кожну з цих груп.

Розпочнемо аналіз з актових джерел. Першими на черзі є універсали УГВР. Їх вивчення дає можливість виявити основні параметри діяльності

¹⁷ Katchanovski I. *Terrorists or National Heroes? Politics of the OUN and the UPA in Ukraine.* Presentation at the Annual Conference of the Canadian Political Science Association. 2010. P. 1–3.

¹⁸ Katchanovski I. *The OUN, the UPA, and the Nazi Genocide in Ukraine.* New academic press. 2019. P. 67–93.

¹⁹ Kuzio T. *U.S. support for Ukraine's liberation during the Cold War.* University of California Press. 2012. Vol. 45, no. 1/2. P. 51–64.

УГВР. Перший універсал УГВР²⁰ від червня 1944 року є закликом до українського народу, аби разом об'єднатися проти спільного ворога. Також існував ще один універсал УГВР, що був виданий у липні 1944 р.²¹, який являється перевиданням вже виданого раніше. У свою ж чергу таке джерело, як універсал УГВР дає нам змогу дослідити настрої самої ж ради, тобто настрої заклику, щодо спільної боротьби проти спільного ворога, це також і згадка про мету та шлях УГВР – створення самостійної суверенної України через національно-визвольну боротьбу.

Платформи – офіційний документ, що має на меті розкриття основних цілей та програмно-ідеологічних засад.²² Такі документи слугують нам джерелом для розкриття питання, щодо ідеологічних засад та діяльності УГВР. При аналізуванні такого роду джерела ми відкриваємо для себе також і основні цілі та завдання ради.

Важливими та інформативними джерелами є звернення та повідомлення УГВР. У свою чергу повідомлення УГВР є джерелом інформації, щодо коригування вже наданої інформації ради, тобто оприлюднення певних правок. Наприклад, повідомлення «Завваги до постанов про соціально-політичну платформу і тимчасовий устрій УГВР»²³, у даному документі описано політично-соціальну платформу, тимчасовий устрій ради, загальні основа УГВР, великий збір, президію та президента УГВР та інші пункти, що дають нам змогу розглянути УГВР з середини, тобто більш детально оглянути структуру ради, маємо змогу також детально прослідкувати за змінами в середині ради. Звернення у свою чергу описують ідеологічні наміри УГВР,

²⁰ Універсал Української Головної Визвольної Ради "Український народ!" виданий у червні 1944 р. // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9351>

²¹ Універсал УГВР від липня 1944 року // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15771>

²² Платформа УГВР (переклад з української) // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15769>

²³ Повідомлення "Завваги до постанов про соціально-політичну платформу і тимчасовий устрій УГВР" // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/22395>

основним наповненням такого роду документу є заклик українського народу до боротьби проти СРСР, заклик до простого люду задля вступу до лав УПА,²⁴ підбурення народу проти радянської влади, до прикладу зриву виборів Верховної Ради СРСР²⁵ та іншого роду звернення до українського народу.

Також важливим джерелом є постанови УГВР, що слугує завершальною частиною протоколів засідань УГВР. Однією з постанов є «Постанови УГВР про нагородження Хрестами Заслуги вояків УПА та цивільних осіб від 7.10.1946»²⁶, такого роду документи допомагають дослідити взаємозв'язок між радою та народом, вояками, свого роду такі документи дають змогу дослідити діяльність УГВР.

Тепер перейдемо до аналізу публіцистики, соціально-політичних статей, що писалися, як членами УГВР так й іншими провідними історичними постатями. Аналіз цього типу джерел дає змогу поглянути на діяльність УГВР як на інтелектуальну спільноту, адже кожен з авторів мав свою думку щодо становлення ради, мав своє проектування думок і викладу основного матеріалу. За допомогою тих ж статей можна більш детально переглянути взаємозв'язки між подіями та підпільними організаціями, адже у статтях описується не лише становлення УГВР, її структуру та ідеологічні засади, також описуються військові події, описуються головні засади ворогування між радянською владою та українським народом, описується й Друга світова війна на рівні з роботою УГВР.²⁷

Не можемо оминати й джерела особового походження, які представлені листами. Цінність таких документів полягає у тому, що вони відображають

²⁴ Звернення "Б" до українського народу від Генерального секретаріату УГВР на випадок війни із СССР // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/22395>

²⁵ Пропагандивна листівка. Українські селяни, робітники, інтелігенціє! // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/5560>

²⁶ Постанови УГВР про нагородження Хрестами Заслуги вояків УПА та цивільних осіб від 7.10.1946 // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9339>

²⁷ Українська Головна Визвольна Рада. Книга третя: 1949-1952. Том 10. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1994. 437 с.

особисті рефлексії, наповнені особистими думками, емоціями та поглядами автора. Використання джерел такого типу допомагає у дослідженні реконструювати приватне життя авторів, соціальні зв'язки та навіть ідеологічні засади установ, у яких вони знаходились. Листи також відображають конкретні події, і при цьому відображають доволі приватні й унікальні подробиці.

Неможливо випустити з рук й періодичні видання, що є основою діяльності УГВР. Прикладом періодики, що видавалася УГВР – є «Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради».²⁸ Щодо наповнення, то Бюро інформації має на меті оприлюднення досягнень УПА проти радянської влади, весь матеріал щодо військових здобутків хронологічно оприлюднювався з другого випуску видання.²⁹ Також окрім бойових досягнень, оприлюднювалася інформації, щодо становища українців на окупованих територіях, також і оприлюднення інформації щодо позицій УГВР та їх постанов.

УГВР також було видано неперіодичне видання «Самостійність» у 1947 р., дане джерело інформує нас з приводу нагородження воїнів УПА, про їх військові звання, тут же йдеться й про діяльність, структуру та ідеологію УПА, неомінається й висвітлення тоталітарного правління СРСР, не оминається у даному періодичному виданні й публікація суспільно-політичних праць членів УГВР, що у свою чергу інформують нас щодо їх поглядів щодо політики та становища на теренах України.³⁰

Методи дослідження. У роботі представлені загальнонаукові та спеціально-історичні. До загальнонаукових методів, якими ми користувались відносяться: аналіз, дедукція, порівняння та узагальнення. Що стосується спеціально-історичних методів то було використано в першу чергу

²⁸ Бюро інформації УГВР. – Серпень 1948. – Вип. Ч.2, рік вид. 1. // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/1220>

²⁹ Випуск № 2 Бюро інформації УГВР від серпня 1948 року // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15773>

³⁰ Періодичне видання УГВР - "Самостійність" за 1947 рік // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/18029>

історико-генетичний метод задля дослідження УГВР від початку її заснування і до фактичної загибелі ради, тобто за допомогою даного методу ми маємо змогу прослідкувати за динамікою історичного розвитку даної установи, тобто за первинними ідеями, зміною політики, за різними етапами становлення таких як зародження, розквіт та занепад. Наступним методом є – історико-порівняльний метод, що за своєю суттю дає змогу нам порівняти різні явища. У нашому випадку це перш за все порівняння ідеології УГВР скрізь роки, адже рада з роками набула від радикальної ідеології більш демократичні риси ідеології, також не будемо відкидати порівняння УГВР з іншими підпільними установами, адже це дає змогу прослідкувати за нашою національно-визвольних змагань в цілому.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у роботі була зроблена спроба дослідити та встановити чіткі етапи розвитку УГВР, при цьому охоплюючи найбільш важливі сфери для ради – ідеологію, структуру та діяльність.

Структура роботи складається складається зі вступу, трьох розділів, списку джерел та літератури. Перший розділ присвячено дослідженню передумов створення Української Головної Визвольної Ради. У другому розділі аналізується ідеологічна сторона ради та її основні аспекти діяльності, а от третій розділ включає у себе боротьбу проти нацистського та радянського режимів.

РОЗДІЛ І. Витоки та передумови створення УГВР

Українська головна визвольна рада – політичний орган, що керував українським визвольним рухом, який оголосив себе «верховним органом українського народу в його революційно-визвольній боротьбі»³¹. Був утворений він 11-15 липня 1944 року, тобто наприкінці Другої світової війни, а ініціаторами його створення були ОУН(б) та УПА. Створена була дана організація для всебільшої боротьби проти окупантів українських земель, головними ідеологами УГВР були ОУН.

УГВР мало велике завдання перед собою та відіграло велику роль для становлення майбутньої незалежної України, адже саме УГВР займалася створенням та ухваленням майбутніх демократичних засад державно-політичного та соціально-економічного життя України. Поміж діяльності ОУН та УПА УГВР мала своє завдання, а саме презентування майбутньої України та України в умовах боротьби проти окупантів зовнішньому світі. Тож значення УГВР було великим, як у середині поневоленої Української держави, так і поза її межами.³²

Метою даного розділу є показ якомога ширшого спектру передумов створення УГВР у контексті, як Другої світової, так і в соціально-економічному та політично-ідеологічному напрямках, також при врахуванні міжнародного значення України та її незалежності. Перед тим як перейти до огляду саме передумов, варто було б переглянути історію українського визвольного руху, адже цей рух також є певною передумовою виникнення УГВР.

УГВР є складовою великої історії українського визвольного руху, але яким є цей рух? Український визвольний рух бере свої початки ще задовго до утворення ОУН, УПА та й УГВР, але головними роками вважаються саме

³¹ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто: Літопис УПА, 1980. с. 38 - 41

³² Мороз В. До початків діяльності Української Головної Визвольної Ради. Український визвольний рух. 2007. № 10. с. 213 -222

20-50-ті роки ХХ століття, адже саме на ці часи припала найзапекліша боротьба за волю та незалежність. Даний розділ історії України характеризується всебічним поневоленням України, щоправда він як розпочався агресією російської держави, так і нею закінчується. Початком масштабного українського визвольного руху вважається правління Української Центральної Ради, що в свій час видала 4 Універсали, останній з яких проголосив Україну незалежною та суверенною державою. Головними противниками саме УЦР були більшовики, але її поваленню посприяв Павло Скоропадський за підтримки німецьких військ, тому УНР припиняє своє існування на короткий термін та утворюється Українська держава або ж Другий Гетьманат. Гетьманат також було повалено, їй на зміну повертається УНР на чолі з Директорією, і з цього часу Директорії доведеться боротися із більшовиками. Маємо вказати, що Директорія програла цю битву, тому УНР перестає існувати, і тепер Україна в даному проміжку часу стає УСРР³³. До чого власне ми ведемо із цим коротким екскурсом історії УНР? Занепад, ліквідація УНР, можна багатьма синонімами назвати дану подію, але саме це явище було збудником до поширення та розквіту визвольного руху в Україні. Саме тут відбувається важливий процес формування підпільних організацій, які мали на меті відродження української державності, незалежності в політичному, економічному та соціальному планах. Це нестримне бажання відновлення самодержавності було і є в засадах УГВР, тому визвольний рух та передумови створення УГВР є спорідненими у своєму розумінні, хронологічно визвольний рух і його функціонали перетікають у передумови виникнення УГВР, цілісно про які ми поговоримо згодом, адже для ширшого розкриття передумов, ми ще багато чого не оглянули.³⁴

Яким був характер українського визвольного руху? Перш за все це боротьба за державність, про яку ми щойно згадували, також це військові

³³ Солдатенко В. Українська Народна Республіка // Політична енциклопедія. Київ : Парлам. вид-во, 2011. с. 720

³⁴ Грицак Я. Нарис з історії України: формування української модерної нації ХІХ-ХХ ст. 2-ге вид. Київ, 2011. с. 111-121

конфлікти, репресії та окупаційний режим, формування підпільних організацій. Важливим пунктом у характері визвольного руху є формування підпільних організацій, саме вони згодом стануть для УГВР так скажемо головними засадами політики та ідеології. Так от, у межах 20-50-тих років ХХ ст. було утворено такі підпільні організації як Українська військова організація (УВО), Організація Українських Націоналістів (ОУН), Українська Повстанська Армія (УПА) та інші.³⁵

Тим не менш, важливо і знати яким було політичне становище України під час Другої світової війни, адже на ті даних подій виникає УГВР. За часів Другої світової війни Україна була між двох вогнів, а саме поділена між двома окупаційними режимами – між Третім Рейхом та СРСР. Втягнення України до Другої світової відбувається з моменту підписання пакту Молотова-Ріббентропа, а саме з таємного додатку, де було поділено Польщу на сфери політичного зацікавлення, де в свою чергу етнічні території України мали увійти до СРСР. Вже у вересні 1939 року західноукраїнські землі увійшли до складу СРСР, даний період історії західних територій був важким для українців, адже на них впала та важка буденність, що панувала в іншій частині українських земель, тобто це колективізація, масові репресії та депортації. Що правда доволі швидко радянська окупація перейшла до німецької окупації, як наслідок було порушено пакт Молотова-Ріббентропа зі сторони Німеччини, що вчинила напад на СРСР 22 червня 1941 року. Окупаційна політика Третього Рейху не сильно відрізнялась від радянської, тут також панує повний безлад, жорстка політика по відношенню до українців, терор та масові вбивства, що стосуються як етнічних українців так і національних меншин.³⁶ Дані окупаційні режими у свою чергу супроводжуються підтримкою українців зі сторони підпільних організацій, що

³⁵Стасюк О. Український визвольний рух середини ХХ століття в контексті українського державотворення. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2014. № 24. с. 3-15.

³⁶ Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Ключко. Харків : Книжк. Клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2021. с. 338-374.

ведуть свою боротьбу проти окупантів. Полиблюватись у перебіг подій, у яких проходила боротьба підпільних організацій ми поки не будемо, адже для цього виділено цілий розділ. Головним висновком вищесказаного є те, що окупаційні режими були поштовхом до масштабного прояву свої сил зі сторони українського визвольного руху, це в свою чергу і є передумовою створення УГВР у політичному контексті.

Говорячи про історичний контекст виникнення УГВР додамо декілька слів і про «українське питання» в європейській геополітиці 1940 рр., адже однією із складових політики ради було налагодження контактів у зовнішньому світі для пошуку підтримки у визвольній боротьбі.

Так от, Україна завжди займала і займає велике місце у світовій історії, як економічно так і політично. Щодо «українського питання» в європейській геополітиці 1940 рр. можемо сказати, що території України належали аж до чотирьох держав, а саме до СРСР, Чехословаччини (з 1939 до Угорщини), Румунії та Польщі. Варто зазначити, що плани на українські землі мала і Німеччина, тому можна сказати, що саме вона мала найбільше планів на Україну, адже з її територій планувала зробити життєвий простір для Німеччини. Тим не менш, повернемося до цілісного огляду «українського питання». З приходом націонал-соціалістичної партії до влади в Німеччині розпочинається етап загострення «українського питання» у європейській історії, саме тут Німеччина планує своє поширення на українські території, але за допомогою інших держав, тому у дану земельну гру було втягнуто Польщу, Угорщину та СРСР. Кожна із країн відігравала свою роль у розподілі України, тому пропонуємо короткі екскурси до політики вищеназваних держав.³⁷

Загалом все розпочинається з Німеччини і нею закінчиться, адже саме дана держава мала вплив на інші в ідеї захоплення українських земель. Розпочинаються дані сюжети із Польщею, як знаємо польські землі також були

³⁷ Реєнт О., Лисенко О. Українське питання в період Першої і Другої світових воєн: спроба порівняльного аналізу. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). 2004. № 26. С. 21–37.

під прицілом німецької влади, однак політично також її не менше використовували. Польщі було запропоновано увійти до майбутньої війни, де Німеччина не заперечувала розширенню польських кордонів до Дніпра та Чорного моря, тому вже 26 січня 1933 року було підписано договір про ненапад обидвох сторін. Наступною подією, що відновила зацікавлення до України стало коли Закарпаття висунуло своє бажання автономії, звісно такий перетік подій вилився у політичне зближення двох держав – Польщі та Угорщини, що були проти української державності. Карпатська Україна була повалена за участі Угорщини та її війська. У період повалення Карпатської України Німеччина заявила про свою втрату інтересу до українського питання, тому німці зазначили, що «українська проблема» на Закарпатті є проблемою лише Польщі. Відмова від «українського питання» була лише відволікаючим маневром, адже насправді в Німеччині були нові стратегічні плани, де вони в березні мали зайняти Чехословаччину, а згодом саму Польщу. Напад на Польщу означав одне – це підтримку зі сторони СРСР, тому тут розпочинається етап підготовки до підписання пакту Молотова-Ріббентропа, де згодом поділять Польщу між собою дві могутні держави, де не обійдеться й участь українських територій. Таким чином, ми спостерігаємо як з 1933 року в європейській геополітиці задіяне українське питання, де різні держави претендують на українські землі і власних корисних цілях.³⁸

Тепер ми перейдемо до більш важливого блоку питань для нашого дослідження, а саме до політично-ідеологічних, соціально-економічних та військових передумов.

Говорячи про політично-ідеологічні передумови створення УГВР, ми затронемо теми українського націоналізму міжвоєнного періоду, вплив ОУН на створення УГВР, а саме оглянемо таку подію, як Установчий Великий Збір або ж Великий Збір УГВР на якому власне вирішувалась доля створення УГВР, її

³⁸ Патриляк І.К. “Українське питання” напередодні Другої світової війни. 2013. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/08/28/135252/> (дата звернення 28.02.25).

головні засади, політика та інше, також обговоримо ідею об'єднання військового та політичного керівництва у визвольній боротьбі.

Міжвоєнний період для українського націоналізму став періодом еволюції, де націоналізм став організованою політично-ідеологічною силою в руках українців, що діяв на противагу стихійному націоналізму. Поштовхом до поширення націоналізму теренами України було зростання тоталітарних режимів, занепад українських політичних партій за кордоном. Початком розвитку українського націоналізму в міжвоєнний період завдячуємо Українській Військовій Організації (УВО), дана підпільна організація займалася підготовкою українців до здобуття державності, у свою чергу мали бойову, розвідувальну, організаційно-кадрову та політично-пропагандивні підрозділи. Все ж таки даний період розвитку українського націоналізму відданий діяльності ОУН, що була створена внаслідок злиття УВО та студентських націоналістичних організацій. До 1943 року ідеологією ОУН називають «інтегральним націоналізмом», у свою чергу дана гілка націоналізму переслідує таку ідею як побудова незалежної держави та активна боротьба за самостійність, етнічна єдність та сильна влада. З 1929 року і до початку ОУН була цілісною організацією, але на тлі постійний незгод та конфліктів ОУН була розділена на дві течії – ОУН(б) та ОУН(м). Загалом поділ на дві течії не означав різні політичні дії, адже що мельниківці, що бандерівці жаждали української державності, але при цьому використовували різні методи для досягнення власних цілей. Наше дослідження пов'язане із ОУН(б), що були затійниками ідеї створення УГВР, та стали основою її ідеології.³⁹

ОУН відіграла вагому роль у становленні та створенні УГВР, не дивлячись, що саме ОУН залишилася загалом єдиною підпільною організацією, що працювала на момент початку Другої світової війни, адже її соратників у ідеї здобуття незалежності для України на цей момент вже мордували та утримували у німецьких концтаборах або було розгромлено

³⁹ Сич О. Витоки українського націоналізму та розвиток і генеалогія ОУН (1891-2005 рр.). Галичина. № 29-30. С. 26-35.

більшовиками, ОУН продовжує йти до поставленої мети і на цьому шляху лише самовдосконалюється. За даними II Великого збору ОУН у квітні 1941 року оунівці будуть продовжувати свою революційну боротьбу не дивлячись на всі перепони, не дивлячись, які будуть відбуватися територіальні зміни, політичні зміни. Провідним гаслом даного збору було: «Свобода народам, свобода людині». Таке гасло і такі ідеї виводять політику ОУН на міжнародний рівень, це гасло було провідним не лише на II Великому зборі, а й під час першої конференції поневолених народів Сходу Європи та Азії, що в свою чергу відбулася на Рівненщині у с. Будараж 21-22 листопада 1943 року. Варто зазначити, що українська боротьба супроводжувалася підтримкою та участю різних національних меншин, а також громадяни таких країн, як Чехословаччина, Італія, Бельгія, Франція, Голландія та інші.⁴⁰

Під час великого всплеску та розгортання масштабного спротиву нациській окупації так і радянській владі, наростала революційна ситуація. Такі події все дужче спрямовували українське підпілля до організації такого органу, що міг взяти у свої руки не лише верховного політичного керівництва всередині впливу підпілля, а й на міжнародній політичній арені, для подальшого вирішення долі майбутньої незалежної України. На тлі розвитку подій Другої світової війни керівники ОУН та УПА прискорювали створення підпільного парламенту – УГВР. Створення підпільного парламенту жадали і сусідні держави, що боролися проти окупантів, адже для ведення спільної боротьби та політики вимагає обговорення різних питань на офіційному рівні. На жаль, до створення УГВР такого органу українське підпілля не мало, тому переговори велися за участі окремих представників УПА. Отож Україні було важливо сформувавши такий орган, що зміг би представляти український народ, партії та громадські організації та загалом вести національно-визвольну боротьбу.⁴¹

⁴⁰ Тимчишин Я. Український підпільний парламент та уряд на Львівщині 1944 року. Львів : Тріада плюс, 2004. с. 12-13

⁴¹ Чупринка Т. До генези Української Головної Визвольної Ради. Львів : Вид. Укр. Голов. Визвол. Ради, 1950. с. 1-10

На момент підготовки усіх необхідних компонентів для створення українського підпільного парламенту ОУН була поділена навпіл, про що ми вже згадували – ОУН(б) та ОУН(м). Варто було б зазначити, що на жаль ОУН(м) відмовилась брати участь у створенні даного органу, тому дана гілка ОУН аж ніяк не причетна до підготовки і роботи УГВР.

Тим не менш, обговорювалось питання створення українського підпільного парламенту і на III-му надзвичайному Зборі ОУН у серпні 1943 року, що є відправною точкою до створення УГВР. У січні 1944 року було сформовано Ініціативний Комітет на чолі із Левом Шанковським, даний Комітет мав за завдання опрацювання план дій та оформлення документів для створення підпільного парламенту. Чим ближче до події підбігали дні, тим важкіше складалися умови для проведення Збору, адже фронтова зона наступала на п'яти, тому всі подальші дії вимагали великої секретності. Ідея створення парламенту його структура, місце проведення та склад учасників були у великій таємниці, адже кожне лишнє слово та дія наближали німецькі війська, радянських партизанів та бійців польської Крайової Армії до зриву всієї операції та важких наслідків. У роки сучасності та можливості дістати більше інформації про ті дні, ми знаємо, що Великий Збір УГВР проводився між селами Сприня та Звір на Самбірщині у Карпатах у будиночку лісничого, а не як пишуть деякі джерела, що відбулося у районі села Недільна, що на Самбірщині. Проведення даного Збору завдячується і великій охороні з боку УПА, що прибули до місця призначення заздалегідь і сформували три охоронні зони, варто відзначити і Івана Белейовича, адже саме він був відповідальним за охорону Великого Збору УГВР.⁴²

Великий Збір УГВР проводився 11-15 липня 1944, до нього доєдналося менше 40% представників від ОУН та УПА. Головним на Зборі було обрано Ростислава Волошина, що був авторитетним діячем ОУН-УПА, саме він проголосив, що за ініціативою ОУН(б) та Головної Команди УПА тут присутні

⁴²Тимчишин Я. Український підпільний парламент та уряд на Львівщині 1944 року. Львів : Тріада плюс, 2004. с. 14-15

представники всіх українських земель та різних політичних поглядів, які й утворили Український провідний Центр та проголосили себе тимчасовим українським парламентом під назвою Українська Головна Визвольна Рада.⁴³

Про ідею об'єднання військового та політичного керівництва у визвольній боротьбі можна сказати так, що саме ця ідея стала провідним компонентом та ключем до створення УГВР. Щойно ми мали змогу переглянути історію, як ОУН та УПА створили УГВР пройшовши чималий шлях, при цьому зберігаючи тверезий розум та спільну мету. Саме такого об'єднання думок не вистачило УНР у свій час, де розрив між політикою і військовою справою призвело до конфліктів. Надалі ми будемо мати змогу більше спостерігати за діями УГВР, що також буде згуртовано працювати з ОУН та УПА.

Не менш важливою частиною огляду передумов створення УГВР є соціально-економічний аспект життя українців під час двох окупаційних режимів, що покажуть наскільки сильно потрібна була допомога мирному населенню України, і єдині хто міг надати руку допомоги в той час це були лише національно-визвольні сили України. Говорячи про соціально-економічний фактор важливо розуміти, що саме ці фактори підігрівали почву для втручання визвольних сил, саме вони показують нам оцінку настрою суспільства, це і рівень підтримки від населення українських земель, а також ресурси, до яких могли мати доступ національно-визвольні сили.

Будемо рухатися хронологічно, тому розпочнемо огляд соціально-економічних факторів із радянської окупації західноукраїнських земель, що увійшли до складу УРСР та СРСР за пактом Молотова-Ріббентропа. Даний період для українців супроводжується великими випробуваннями у всіх сферах економічного життя, щойно прийшовша радянська влада не одразу взялася до сталої та рідної їй політиці терору,

⁴³Тимчишин Я. Український підпільний парламент та уряд на Львівщині 1944 року. Львів : Тріада плюс, 2004. с. 15-20

спочатку радянська влада обіцяла українському населенню свободу від польського гніту, позбуття великих податків, що раніше платили полякам, але все це було цілковитою неправдою. Початком радянських соціально-економічних перетворень є декларація Народних Зборів Західної України «Про конфіскацію поміщицьких земель» від 28 жовтня 1939 року, дана декларація проголошувала націоналізацію земельних ресурсів, вод, лісів, великі землеволодіння поміщиків, церкви та буржуазії також було ліквідовано.⁴⁴ Конфіскація земель це був лише початок тернистого шляху до соціалістичних перетворень західноукраїнських земель, адже надалі керівництво СРСР проголосило збір заготівель, що означало розкрадання мирного населення? Чому саме розкрадання? Все тому, що залучення до заготівель було обов'язковим для всіх родин українських земель, і не важливо чи люди мали великі паї, чи малі, не важливо чи мали вони і худобу, важливим було лише те, що потрібно було здати стільки сільськогосподарських продуктів скільки вказано на папері. Звісно селянам платили за здані плани, але це були мізерні кошти, до прикладу за кілограм пшениці 25 злотих, ті хто не мав власної пшениці та і не тільки її, мусив купувати продукти для заготівель на місцевих ринках, де як наслідок проголошення збору заготівельних планів ціни піднялися на 40%. Діло не лише в пшениці, адже ціни піднімалися і на м'ясо, на інші зернові культури, промислові продукти також. На цьому обкрадання українського народу не закінчилось, і закінчитись загалом не могло, адже на початку грудня 1939 р. було запроваджено радянську валюту, де курс обміну становив 1 зл. = 1 крб., але проблема було в тому, що 300 крб. = 30 зл., тому курс фактично збіднював люд.⁴⁵

На цьому знущання не закінчуються, адже важливим моментом радянізації західноукраїнських земель є терор церкви, фінансові реформи

⁴⁴Вітенко М. Колективізація на території західних областей УРСР на початку Другої світової війни (17 вересня 1939 р.-22 червня 1941 р.). Галичина. 2013. № 22-23. с. 245-251.

⁴⁵Старка В. Соціально-економічне життя західноукраїнського селянства в умовах радянської тоталітарної системи у 1939–1941 рр. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2017. С. 95–102.

сильно вплинули на церковне повсякдення, як наслідок церква збідніла. Великі податки, страхові платежі та конфіскація церковних земель, саме так можна охарактеризувати цей період існування Греко-Католицької Церкви. Для того щоб справитися із такою навалюю фінансових проблем священники розпродували власне майно, селяни, які належали до церкви також не оминали дану проблему, тому також фінансово долучалися до допомоги.⁴⁶

Говорячи про радянізацію західноукраїнських земель, неможливо не затронуть питання колективізації, що було буденністю для Радянського Союзу. Створення колгоспів відбувалося майже відразу із приходом радянськими військами, але більш хронологічно це питання можна виділити січнем 1940 р., саме тоді відбувається перетворення конфіскованих земель у колективні господарства. Варто зазначити, що колективізація на початку свого шляху була не примусовою, тому потік людей був мізерним, але з часом колективізація все ж таки набула примусового характеру.⁴⁷

Поговоримо і про соціальні перетворення, які відбулися впродовж даного періоду. Не є секретом, що СРСР славиться своєю мережею донощиків, що були прихильниками тодішньої влади і намагалися здобути визнання. Так от на територіях Заходу України це явище також поширилось, так звані донощики доповідали про бунтівні настрої односельчан, також повідомляли і про національно-визвольні настрої. Тим не менш, доноси то не найстрашніше, що сталося у ті роки, адже головною гілкою політичних розправ була депортація «бунтівного люду» на території Далекого Сходу, Сибіру та Центральної Азії, у хронологічних межах перебування радянської влади на територіях Заходу України було депортовано близько 1,25 млн. українців,

⁴⁶Старка В. Соціально-економічне життя західноукраїнського селянства в умовах радянської тоталітарної системи у 1939–1941 рр. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2017. С. 95–102.

⁴⁷Вітенко М. Колективізація на території західних областей УРСР на початку Другої світової війни (17 вересня 1939 р.-22 червня 1941 р.). Галичина. 2013. № 22-23. с. 245-251.

зокрема можемо вказати і на факт переслідування оунівців, що втекли до підконтрольних територій Німеччиною.⁴⁸

Час приділити увагу і німецькій окупації західноукраїнських територій, адже відіграє не меншу роль у пробудженні національно-визвольних настроїв. Німецька політика загалом не відрізняється від радянської, адже це також економічне виснаження народу та їх земель, це також депортації, це і про терор і вбивства, де німецька влада набрала обертів значно більше, ніж радянська.

Німецька війська зайшли до західних земель України майже з тими ж словами, що і радянські, а саме із словами звільнення від тиранів, проголошуючи свободу та рівність народу в Європі. Але чи були українці вільними? Чи були рівними? Тут можна сказати категоричне ні, адже ні рівними, ні вільними не були. Українці зустріли німців із відкритими обіймами, маривши, що саме німецька дасть їм можливість відновити вільну Україну, але німці за доволі короткий термін змогли розбити українські надії та розпочали свою політику терору розділивши українські землі на сфери впливу. Не дивлячись на всі мирні сподівання українців, німецька влада була одразу націлена на сільськогосподарську сферу України, саме за допомогою цієї сфери Німеччина мала забезпечувати продовольчо та сировинно себе, але також і усю захоплену нею Європу, тож можна уявити наскільки масштабною мала бути викачка ресурсів із терен України. Також німці не ліквідовували колгоспи бачачи їх у своїх корисних цілях, адже роздроблення господарств призвело б до зменшення збираного продовольства.⁴⁹

Німецька окупація також характеризується тим, що відбирала права та свободу в мирного населення, була організована низка органів, що слідкували за порядком, а саме це воєнна поліція, служба безпеки, озброєні загони

⁴⁸Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Ключко. Харків : Книжк. Клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2021. с. 338 - 358

⁴⁹Іванов С. Волинське село у 1941–1944 рр.: соціально-економічний аспект. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університет імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2013. С. 78–85.

націонал-соціалістичної партії Німеччини та інші. Україну було перетворено на повноцінну німецьку колонію, де населенню не можна було вільно пересуватись, де не існувало ніяких гуманних прав і свобод людини, де народ мусив голодувати, коли мав найродючіші землі. Життя українців під час німецької окупації супроводжувалося важкою працею під будь яким кутом, хай це збір урожаю, чи щось інше по типу прибирання округів, але поміж цього народ потопає від великих податків, таке відчуття, що оподатковано було абсолютно все, адже існував податок на утримання собаки, на вигул скоту на пасовищах, за молоко власної корови, за яйця власних курей та таке інше. Податки не єдине, що все більше матеріально вимотувало українців, це був і величезний перелік штрафів за невиконання нормів здачі плану, за невихід на роботу, за неякісну роботу, за торгівлю (за це навіть заарештовували та конфісковували товар), цей перелік також можна продовжувати вічно, адже загалом за німецької окупаційної політики звичайна людина з українських територій мала бути ніби скотом, що окрім роботи не повинна нічого знати.⁵⁰

Німецька окупація це не лише матеріальне знищення України, це також і популяційне знищення, адже існувала тенденція вивезення молоді робочої сили на терени самої Німеччини для праці у домах німців, у концтаборах, вже у січні 1942 року в Києві було видано газети, де на перших шпальтах українців заохочували до праці у самій «прекрасній» Німеччині, але все це було замилювання очей, адже українці ставали наче рабами на теренах Німеччини, без прав, без свобод, далеко від рідної домівки та сім'ї та з наліпкою на руці «OST». Страшними сторінками історії світу та України став Голокост, під час якого переслідували та жорстоко вбивали українських євреїв, вбивали абсолютно усіх, чи то чоловіків, чи то жінок з дітьми.⁵¹

⁵⁰Кондратюк К. Волинь і Галичина під німецькою окупацією 1941–1944 рр.: соціально-економічний і культурно-освітній аспекти. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2019. Спецвипуск. С. 325-339

⁵¹Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Ключко. Харків : Книжк. Клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2021. с. 338 - 358

Огляд політики двох окупаційних режимів на теренах України впродовж Другої світової війни, говорять нам лиш про одне, що весь терор та політика, що використовували окупаційні сили були спрямовані на винищення та виснаження українського народу, це показ того, що українці в оточенні загарбників молять про допомогу і потребують власної держави, яка в разі чого стане їм на допомогу, надасть підтримку та не відбере свободи, а лише її подарує. Все це могла дати їм Українська Головна Визвольна Рада і її поплічники ОУН та УПА, що роками боролися за незалежність Української держави, що намагалися дати Україні те майбутнє на яке вона та її народ заслуговують. Таким чином соціальне та економічне виснаження окупованої України стає передумовою до створення УГВР, що стане на захист української незалежності в її національно-визвольній боротьбі.

На черзі у нас останній блок перегляду передумов, а саме огляд військових передумов, де важливо звернути увагу на формування УПА та її роль у визвольній боротьбі.

Бере свої початки УПА ще з 1941 року, хоча офіційною датою їх формування та заснування вважається 14 жовтня 1942 року. УПА тісно пов'язана із ОУН, а саме націоналісти так би мовити утворили повстанську армію, але першим загоном УПА, що був створений для чистки Полісся від залишків Червоної армії Тарасом Боровцем за псевдонімом Бульба, даний загін мав назву «Поліська Січ», з часом даний загін мав нову мету, не просто чистку власних територій від Червоної армії, а й боротьба проти радянської та німецької влади. «Поліська січ» проіснувала недовго, адже невдовзі ОУН(б) переформовує її в Українську Повстанську Армію долучаючи сюди окремі підрозділи й ОУН(м). Головнокомандувачем УПА став Роман Шухевич. Загалом популярність УПА розросталася доволі швидко, адже станом на 1944 р. до лав армії вступило понад 40 тис. осіб (різні джерела мають різні показники чисельності армії, зі «Звернення» В. Кука маємо суму в 100 тис., а

за дослідженням П. Содоля маємо цифру 25-30 тис. осіб)⁵², саме такий великий вплив людей і є передумовою для створення УГВР, що за своєю структурою буде направляти і координувати війська УПА. Серед напрямів боротьби маємо відзначити радянський, німецький та польський.⁵³ Загалом УПА займає провідну роль у національно-визвольному русі, на рівні з ОУН, їх співпраця впливає у створення УГВР. УПА в свою чергу це збройна сила визвольного руху, ОУН – ідеологічна.

Поговоримо більш детально про УПА та УГВР, а саме як в документах УПА йдеться про передчасне існування Ради. Як ми вже знаємо Великий збір УГВР відбувся у липні 1944 року, але згадки про Раду відносяться до грудня 1943 - січня 1944 року, але назва органу дещо відрізняється – Головна Визвольна Рада. Документом, що засвідчує дану інформацію є наказ УПА-“Захід” ч. 1 від 20 січня 1944 року за підписом Олександра Луцького, що був її першим командиром. У самому документі є такі рядки: “Згідно з рішенням Головної Визвольної Ради з дня 5.12.1943 р. терен дотеперішнього військового діяння УНС називається УПА-Захід. Крім нової назви УПА-Захід можна вживати і старої назви УНС”.⁵⁴ Це не єдиний випадок із згадкою ГВР, до прикладу у наказі Головного військового штабу УПА ч. 2/43 від грудня 1943 р. з підписом Р. Шухевича також є згадка, де йдеться, що ГВР є найвищим зверхником Української Збройної Сили. Тож спираючись на дані документи із діяльності УПА ми можемо говорити про ухвалення основних засад УГВР ще до початку роботи Великого збору УГВР, а також можемо говорити і про її існування незадовго до Великого збору УГВР.⁵⁵

Якщо говорити на загал про передумови, то якими вони були і що слід виділити? Ось що можна виділити серед передумов:

⁵²Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Інститут історії НАН України. 2004. с. 173-174

⁵³Субтельний О. Україна: історія / пер. з англ. Ю. Шевчук; Вст. ст. С.В Кульчицького. 3-те вид. Київ: Либідь, 1993. с. 580 - 582

⁵⁴Цит. за: Мороз В. До початків діяльності Української Головної Визвольної Ради. Український визвольний рух. 2007. № 10. с. 214

⁵⁵Мороз В. До початків діяльності Української Головної Визвольної Ради. Український визвольний рух. 2007. № 10. с. 213 - 222

- політичний фактор;
- міжнародне визнання;
- соціально-економічний фактор;
- військовий фактор.

Кожну передмову потрібно відчувати трохи глибше, аніж це написано, адже говорячи про політичний фактор, ми говоримо про важливість мати управлінський орган, що буде координувати народ у визвольній боротьбі як політично так й ідеологічно, це також створення головних засад майбутньої держави, створення різних політичних програм, спілкування з народом, тут же можна і додати міжнародне визнання, що було важливим для визнання Української держави на міжнародній арені, тому було важливо мати такий офіційний орган. У той же час соціально-економічний фактор говорить про готовність народу вступати до лав УПА, про доєднання до національно-визвольних змагань, це і про важливість захисту виснаженого окупаціями народу. Військовий ж фактор свідчить про важливість напрямлення військової сили, адже велика кількість солдат не говорить про могутність, насамперед важливо вдало координувати військову силу.⁵⁶

Ось ми дійшли до наших висновків. Загалом до створення УГВР українському національно-визвольному руху довелося пройти тернистий шлях, це радянський тоталітарний режим, який пригнічував будь-які українські визвольні рухи, це і окупаційні сили, також радянський (якщо говоримо саме за Захід України) та німецький, що мордував український народ голодом, депортаціями та вбивствами, викачував його ресурси. Ідея створення УГВР бере свої початки від 1943 року, це важкі роки, адже боротьба ОУН та УПА набирає своїх обертів, боротьба простягається на кілька напрямків, міжнародні союзники потребують офіційного представницького органу. Попри всі незгоди, важкість, ОУН та УПА створили УГВР, вже в липні 1944 року

⁵⁶Тимчишин Я. Український підпільний парламент та уряд на Львівщині 1944 року. Львів : Тріада плюс, 2004. с. 11-20

Рада почала повноцінно функціонувати та працювати на майбутнє суверенної та незалежної Української держави.

РОЗДІЛ II. Ідеологія та діяльність УГВР

Українська Головна Визвольна Рада – верховний орган українського народу в часи національно-визвольних змагань, саме дана Рада намагалася повернути українському народові їх незалежність та суверенітет на тлі двох окупаційних режимів і свободу на буденне життя без катувань та вбивств. Яке ж є місце УГВР у цих змаганнях? Важливе, тут і нічого додати, адже саме Рада займалася розробкою політичних документів для майбутньої незалежної Української держави, саме вона будувала військову програму для визволення українських земель, намагалася інформувати народ у такий важкий час.

Тим не менш, нашим завданням у цьому розділі є визначення головних ідеологічних засад УГВР при цьому аналіз впливу ідеології ОУН та УПА, як головних організацій, що створили Раду. Також варто цілісно оглянути діяльність УГВР, де наша увага буде прикута до політичної діяльності УГВР, структура та функціонали Ради, міжнародний чинник співпраці, видавнича діяльність УГВР та інформаційно-пропагандистська діяльність.

Коли ми говоримо про ідеологію УГВР, ми маємо тримати на думці те – хто був її організаторами. У нашому випадку УГВР була заснована двома організаціями, у політичному напрямку діяльності представлено ОУН(б), а у військовому УПА. Кожна з організацій власне мала свої погляди на власну ідеологію, хтось є більш радикально налаштований, а хтось більш ліберально. На момент ходу подій національно-визвольних змагань ми не можемо говорити про лібералізм у його класичному значенні, лише маємо на увазі більш пом'якшенні риси визвольних намірів. Тому перш ніж перейти до огляду та аналізу ідеологічних засад УГВР, нам варто оглянути ідеологію ОУН та УПА, адже дані організації мали безпосередній вплив на становлення ідеології УГВР.

Розпочнемо наш порівняльний аналіз, із визначення основних ідеологічних засад ОУН. У попередньому розділі ми згадували, що ОУН відноситься за своїм ідейним спрямуванням до інтегрального націоналізму, як

пише Георгій Касьянов, то саме ця ланка націоналізму притаманна фашистам та нацистам, але ми не поспішаємо із висновками, адже історик наполягає на тому, що український інтегральний націоналізм все ж таки не відповідає даним ідеологіям, адже український визвольний рух, у нашому випадку ОУН, працює із окупаційними режимами без власної держави, їх боротьба проходить на підпільному рівні.⁵⁷ Тож на основі цього і не тільки ми можемо сформулювати певні характеристики ідеології ОУН для нашого подальшого порівняння. Варто наголосити, що ми розглядаємо саме ОУН(б), адже саме ця сторона ОУН активно приймала участь в часи Другої світової війни, а також має вплив на історію формування та діяльності УГВР. Не будемо вдаватися до мілких деталей, тому перейдемо одразу до опису головних ідеологічних засад ОУН(б). Розпочнемо з того, чим була нація для ОУН, а нація була всім, саме вона була найвищою цінністю для ідеологів і для майбутньої держави, нація в свою чергу це основа держави, також тут же маємо говорити про національну свідомість, гідність та національні інтереси, все це ми можемо назвати основним підґрунтям ідеології ОУН. Вже декілька слів про напрям націоналізму до якого відносять ОУН ми сказали, але також важливо знати ідеологічні засади даної ланки націоналізму, так от сюди входить ідея нації про яку щойно згадували, також сюди маємо віднести авторитарне ведення політики та керування держави, також сюди маємо віднести революційні мотиви боротьби, тобто боротьба ОУН(б) це не просто ідеї на папері, це вже цілісна та реальна боротьба, де використовується зброя і революційні методи боротьби за Українську державу. Нація для ОУН(б) була такою цінністю, що під час їх існування та підпільної боротьби було важливо ставити українську націю в пріоритет, де не було місця іншим націям, тому тут можемо говорити і про конфліктність між етнічними групами.⁵⁸

⁵⁷ Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ : Либідь, 1999. с. 302 - 326

⁵⁸ Сич О. Витоки українського націоналізму та розвиток і генеалогія ОУН (1891-2005 рр.). Галичина. № 29-30. С. 26-35.

Перейдемо до характеристики ідеології УПА. Як ми говорили у попередньому розділі, то ОУН(б) стала фактично ініціатором і засновником УПА, звісно УПА передувала “Поліська Січ” головоючим де був Тарас Бульба, їх мета була оборона та зачистка Полісся від залишок радянських військ.⁵⁹ Тому на основі того, що засновниками УПА є ОУН можемо припустити їх спіридненність в ідеологічних ідеях, хоча швидити не потрібно, навіть при врахуванні спільних характеристик ідеології, вони мають і значні відмінності. Історіографія даного питання доволі розмита, тому ми звернемося саме до документів, у свою чергу вони ясніше нам показують наміри УПА. За допомогою політичної декларації УПА можемо виділити ось такі ідеологічні пункти:

- боротьба за вільне життя нації, за самостійне життя нації у вільній державі;
- боротьба проти імперіалістів (проти німецьких націонал-соціалістів та радянських комуністів);
- боротьба проти політики “визволення” та “братерства”;
- боротьба за Українську Самостійну Соборну Державу;
- залучення різних етнічних груп до визвольної боротьби проти імперіалістів;
- синтез демократії та націоналізму в становленні майбутньої політики.⁶⁰

З даних пунктів ми маємо змогу побачити відмінності між ідеологіями ОУН та УПА, різняться їх ідеології за рахунок відношення до різних етнічних груп, що також вели свою визвольну боротьбу і за рахунок дещо різних бачень ведення внутрішньої політики майбутньої Української держави, саме тут йдеться мова про авторитаризм і демократизм.

Для подальшого проведення порівняльного аналізу між ідеологіями, ми маємо розібратися із ідеологією УГВР на пряму, тобто дослідити її програмні

⁵⁹ Субтельний О. Україна: історія / пер. з англ. Ю. Шевчук; Вст. ст. С.В Кульчицького. 3-те вид. Київ: Либідь, 1993. с. 580 - 582

⁶⁰ Волинь і Полісся: німецька окупація. Книга 1: початки УПА, документи і матеріали. Торонто, Львів : Літопис УПА, 1989. с. 121 - 125

документи, аби хоча б схематично пояснити ідеологію УГВР. Тому перейдемо до огляду та аналізу, після чого ж ми звісно порівняємо ідеологічні нахили кожної з визвольних груп.

Для вирішення даної проблеми нам варто оглянути основні документи УГВР, що були видані впродовж 11-15 липня 1944 року, тобто від дня заснування даної організації. Серед таких документів є Тимчасовий Устрій УГВР, Платформа УГВР, Універсал УГВР, звісно це не весь перелік можливих документів, де можна знайти інформацію щодо ідейних настроїв Ради, адже ці настрої можна простежити і в періодичних виданнях Ради, у зверненнях до українського народу, у статтях написаних безпосередньо членами УГВР, у постановах тощо.

Розпочнемо наш огляд основних документів із Тимчасового Устрою УГВР. Головним чином даний документ розповідає нам більше про устрій Ради, розповідає про прямі обов'язки Президента, членів Генерального Секретаріату, членів Генерального Суду та інших допоміжних установ УГВР. Але даний документ все таки містить важливу для нас інформацію, можна сказати головний пункт ідеології, а саме тезу про націю. У пункті першому «Загальні основи УГВР» абзац другий ми можемо прочитати таку інформацію: «Джерелом влади УГВР є воля українського народу, виявлена в самостійницьких змаганнях всіх діючих сил народу».⁶¹ Даний абзац і його інформаційне наповнення дає нам можливість зробити висновок щодо першого пункту ідеології УГВР, а саме, що нація є найвищою цінністю для членів УГВР та їх роботи. Також не менш цікавою інформацією з даного документу є відношення до членів УГВР, а саме лише українець-державник із великим досвідом за плечима може бути членом УГВР, тобто тут можна говорити про чинник залучення національних меншин, а точніше про його відсутність, така інформація наявна у пункті першому абзац четвертий.⁶² З

⁶¹ Постанова "Тимчасовий устрій УГВР" // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9340>

⁶² Постанова "Тимчасовий устрій УГВР" // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9340>

цього ми можемо зробити висновок, що УГВР бачила важливість долучення до власних лав саме українського етносу, а не інших, також варто звернути увагу і на те, що членами УГВР могли бути українці із різними політичними поглядами, вони попередньо могли входити до різноманітних політичних спілок, але найважливішим залишалось їх походження, про це детальніше нам розповідає наступний документ – Платформа УГВР.

Платформа УГВР нам цікава своїм другим пунктом, що має на меті представити українцям основні ідейно-програмні принципи. Вже з першого абзацу ми знову ж таки бачимо важливість нації, що важлива і національна єдність та збереження культури, тим не менш ту же одразу є слова, що окреслюють важливість становлення суверенної та незалежної держави, що стане гарним та надійним прихистком для української нації, тож це слугує нам доповненням до першого пункту ідеалістичних нахилів – нація у суверенній та незалежній державі.⁶³ Повернімося до питання пов'язаного із національними меншинами та в загальному іншими народами. У пункті другому Платформи УГВР маємо таку інформацію, що на перший погляд може суперечити одна одній, якщо будемо зважати на інформацію із Тимчасового Устрою УГВР, але перейдемо до сутності нашої проблеми. За Платформою бачимо таку інформацію: «УГВР об'єднує всі провідні політичні елементи незалежно від їх ідейного світогляду та політично-групової приналежності...»⁶⁴. Власне ця інформація має поєднуватися із залученням до лав УГВР українського етносу без виключень, але далі документ закликає національні меншини доєднуватися до українського визвольного руху, пропонує також і власну допомогу вирішення питання і незалежності інших поневолених народів.⁶⁵ Тому чи можемо ми говорити про негативне ставлення УГВР до національних меншин зважаючи на доволі різну інформацію із двох різних джерел? Абсолютно не

⁶³ Платформа УГВР (переклад з української) // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15769>

⁶⁴ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1980. с. 36 - 37

⁶⁵ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1980. с. 37 - 38

можемо, адже коли ми говоримо про доєднання до лав УГВР саме українського етносу, це так би мовити в першу чергу гарантія безпеки, адже в ті часи варто було зважати на фактор таємності, а політичні сили далекі від українського питання могли стати кінцем для УГВР. А от говорячи про залучення національних меншин саме до боротьби проти окупаційних режимів це про поповнення бойової сили, більший вплив людей – більша перевага, також це і про довіру, адже УГВР пропагувало не лише боротьбу за українську незалежність, а й пропагувало допомогу й іншим поневоленим народам. Окрім залучення національних меншин до бою проти імперіалістів, також УГВР обіцяє забезпечити громадянські права усім національним меншинам в Україні, що говорить нам про те, що Україна за владарювання УГВР буде відкритою для інших народів у дружніх відносинах, тобто відсутній фактор політичної замкнутості майбутньої держави в ідеологічних нахилах.⁶⁶ Тим не менш, Платформа УГВР містить у собі ще важливу для нас інформацію – політичний устрій української держави: «Забезпечення народно-демократичного способу визнання політичного устрою в українській державі шляхом загального народного представництва».⁶⁷ Після цього ж пункту УГВР власне перелічує соціальні переваги для народу, по типу забезпечення прав і свобод громадян держави, свободу думки, віросповідання, забезпечення права на освіту, роботу, трудову діяльність на земельних ділянках тощо. Це і є наш наступний пункт ідеології УГВР – народно-демократичний політичний устрій України.

На черзі у нас останній документ із основних програмних документів УГВР від дня її заснування – Універсал УГВР. Загалом ми не можемо почерпнути із нього нової інформації щодо ідеологічних засад Ради, адже толком відбувається повторення тієї ж інформації у форматі звернення до народу. Але все-таки можна додати кілька слів, що настроїв УГВР. Даний

⁶⁶ Платформа УГВР (переклад з української) // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15769>

⁶⁷ Платформа УГВР (переклад з української) // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15769>

документ супроводжується розповіддю про поневоленням Української держави ще з років УНР, тут же наявний заклик до народу, аби разом відновити Українську Самостійну Суверенну Державу, на УССД тут робиться великий акцент, можна сказати, що документ в цілому розрахований на заклик народу до боротьби і відновлення держави. Але тим не менш, тут же і наявна інформація про метод яким буде користуватися боротьба УГВР у часи визволення від окупаційних сил. Цей метод є революційним, що загалом не дивно. У цьому ж документі УГВР проголошує себе найвищим керівним органом українського народу на час революційної боротьби, аж до створення уряду Української Самостійної Соборної Держави.⁶⁸

Варто виокремити основні пункти ідеології УГВР від нашої загальної інформації. Тому основними пунктами є:

- нація, як найвища цінність держави;
- повернення Україні її суверенітету та незалежності;
- відкритість для національних меншин, та допомога поневоленим народам Європи та Азії;
- народно-демократичний політичний устрій держави;
- визволення українських територій від імперіалістів;
- революційний метод боротьби проти окупаційного режиму.

Що ж, тепер ми можемо повернутися до нашого порівняльного аналізу ідеологій ОУН, УПА та УГВР. Загалом якщо поєднати окремі пункти ідеологій ОУН та УПА, у висновку ми будемо мати ідеологію УГВР, що загалом абсолютно не дивно, адже ОУН і УПА стали засновниками Ради. Пункт, що стосується нації та її цінності відноситься до всіх трьох ідеологій одночасно, це засади націоналізму, щоправда лише ОУН можна віднести до інтегрального націоналізму, також спільним пунктом є повернення Україні та її народові незалежності. Залучення та відкритість до національних меншин, та інших народів Європи та Азії є спільним пунктом для УПА та УГВР, інтегральний

⁶⁸ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1980. с. 38 - 41

націоналізм ОУН фактично відштовхує таку частину ідеологій. Синтез демократизму та націоналізму притаманний знову ж таки УПА та УГВР, дані політичні установи були більш ліберальними у своїй політиці, тому для ОУН ставали повною протилежністю. У свою ж чергу за мету визволення українських територій від загарбників ставили усі організації, даний пункт є суміжним із поверненням суверенітету. І от останній пункт – революційний метод боротьби, він у теоретичному значенні притаманний усім організаціям, але ж все таки маємо зважати на настрої організацій, адже на відміну від ОУН, УГВР та УПА є більш поміркованими, їм притаманні демократичні погляди, а от ОУН виступає із авторитарними. Тож, чи можна сказати, що УГВР є унікальною у своїй ідеології, або ж вона можлива схожа на когось більше, а на когось менша? Загалом кожне явище по своєму є оригінальним і неповторним, не дивлячись на схожість, дії все одно будуть різнитися. У свою ж чергу не можна не сказати, що УГВР звісно є синтезом ОУН та УПА, але її діяльність та ідеологію все одно варто розглядати як окреме та незалежне явище.

Що ж, загалом ми розкрили питання стосовно ідеології УГВР, тепер варто перейти до наступного блоку, що буде стосуватися діяльності УГВР. У цьому блоці нам варто розглянути структуру Ради, ключових політичних діячів, міжнародну співпрацю і чи взагалі вона була, комунікацію із українським народом та національними меншинами, інформаційно-пропагандистську діяльність тощо.

Розглядати діяльність УГВР варто від першого дня її заснування і рухатися до дня її занепаду. Тож розпочнемо ми із Великого Збору УГВР, і знову ж таки ми повернемося для початку до основних документів УГВР, тобто до Платформи, Універсалу та Тимчасового Устрою. Дані документи ми тепер будемо розглядати під новим кутом, а саме нас тепер цікавить не ідеологія, а рішення, ключові посадові місця та їх виконавці, та виконавчі органи, які існували всередині УГВР.

Великий Збір УГВР проходив 11-15 липня 1944 року на засекреченій локації між селами Звір та Сприня у Карпатах, дана локація як правило

ретельно охороняли війська УПА. Дана подія для нас важлива тим, що саме під час неї було прийнято Платформу УГВР, встановлено ідеологічні засади, було розглянуто Устрій УГВР, також під час події було розподілено посадові місця. Тому перейдемо до більш детального огляду.

Тимчасовий Устрій УГВР, або ж Устрій УГВР – за своєю сутністю цей документ став малою Конституцією України.⁶⁹ За структурою документ поділено на шість пунктів: 1) Загальні основи УГВР; 2) Великий Збір УГВР; 3) Президент і Президія УГВР; 4) Генеральний Секретаріат; 5) Генеральний Суд; 6) Контрольна Колегія. Розглянемо коротко зміст кожного із пунктів.⁷⁰

Перший пункт описує загальні основи УГВР, містить у собі 12 основних абзаців. Перший абзац проголошує УГВР верховним органом українського народу в його визвольній боротьбі, тим самим УГВР стає підпільним парламентом. Другий абзац обумовлює український народ, як джерело влади УГВР, наступний абзац окреслює основні функції УГВР, а саме тут про координування діянь політичної сфери, очолення визвольної боротьби, репрезентація українського народу на міжнародній арені та об'єднання самостійних суспільно-політичних угруповань. Четвертий абзац присвячений членам УГВР, а саме тут йдеться мова про те, що членами УГВР можуть бути національно-активні українці, що за своїми плечима вже мають досвід у політичних та громадських рухах. П'ятий абзац окреслює початкову кількість членів(25 осіб), що входять до УГВР, звісно кількість не стала, адже вказано на факт кооптації, а також вказано хто саме може провести кооптацію. Шостий і сьомий абзаци вказують на процес залишення лав УГВР, цей же процес є як самовільним, так і за бажанням самої Ради, але Рада проводить вигнання лише за спеціального процесу на Великому Зборі, де має бути набрано $\frac{2}{3}$ голосів. У восьмому абзаці представлено органи через які власне працює УГВР, а саме Великий Збір, Президія з Президентом, Генеральний Секретаріат, Генеральний

⁶⁹ Тимчишин Я. Український підпільний парламент та уряд на Львівщині 1944 року. Львів : Тріада плюс, 2004. с. 15 - 20

⁷⁰ Постанова "Тимчасовий устрій УГВР" // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9340>

Суд та Контрольна Колегія. Останні чотири абзаци даного пункту описують організаційні аспекти діяльності УГВР.⁷¹

Наступні пункти розглянемо дещо коротше, за своєю тематикою вони стосуються роботи та організації діяльності органів УГВР. Другий пункт стосується Великого Збору УГВР, що за своєю структурою є найвищим законодавчим органом Ради. У пункті розписано головні функції Збору, а саме це ухвалення основних законів, розгляд та вирішення основних політичних питань, прийом звітної документації зі всіх інших органів УГВР, напрямлення політичної діяльності, також на плечі Великого Збору падає надважлива місія – обрання членів до органів УГВР, тобто вибір Президента та інших посадових місць, це й прийняття присяги від Президента, залучення нових членів до Ради, а також і робота над вилученням тих же самих членів Ради. Важливою інформацією є й те, що Збір має скликати Президент УГВР хоча б раз на рік, скликання Збору може відбуватися як за власної ініціативи Президента, також і за іншими причинами – за пропозицією інших органів УГВР. Окреслено і процес прийняття рішень під час проведення Великого Збору УГВР – рішення приймаються за більшістю голосів, але якщо питання у виключенні котрогось із членів показник має бути $\frac{2}{3}$ наявних голосів, а от у разі ліквідації УГВР показник має бути $\frac{3}{4}$ голосів при умові голосування усіх діючих членів УГВР.⁷²

Третій пункт – Президент і Президія УГВР. Перш за все Президент УГВР є тим хто репрезентує Раду назовні, його функції окреслюються скликанням відкликанням Великого Збору, затверджує на посадових місцях Генеральних Секретарів, двох членів Генерального Суду та Контрольної Колегії, що в свою чергу будуть запропоновані головами цих органів, також Президент затверджує закордонних делегатів УГВР. Ми вже оглядали той факт, що Великий Збір УГВР приймає присягу Президента, а от Президент у свою

⁷¹ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1980. с. 27 - 28

⁷² Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1980. с. 28 - 29

чергу має прийняти присяги від членів Президії, Генерального Секретаріату, Генерального Суду та Контрольної Колегії. У цьому ж пункті прописано хто саме входить до складу Президії – Президент, три Віцепрезидента, чотири члени Президії. Чим же власне займається Президія? Розглядає політичну лінію, тактику і практичну виконність усіх органів УГВР, також пропонує скликання Великого Збору, вводить нових членів УГВР, Приймає звітність тощо. Також у разі недіяння Президії її робота переходить до рук самого Президента, це діє і в інший бік, у разі неприсутності Президента його робота переходить до рук спеціально обраного члена Президії.⁷³

Йдемо далі, у нас залишається три останні пункти Тимчасового Устрою, вони описують устрій та головні завдання Генерального Секретаріату, Генерального Суду та Контрольної Колегія. Генеральний Секретаріат є виконавчим органом УГВР, до його складу входять Голова, Секретарів Внутрішніх справ, Закордонних справ, Військових справ і Командира Збройних сил, Фінансово-господарських справ тощо. Загалом їх робота полягає у роботі розробки звітів для Президії УГВР. Генеральний Суд УГВР у свою чергу є судово-виконавчим органом, до складу входять Генеральний Суддя та два члени Суду, їх головним завданням є виконання своїх завдань перед Великим Збором УГВР. Контрольна Колегія є контрольно-виконавчим органом УГВР, у склад входять Генеральний Контрольний та два члени Контрольної Колегії, їх основним завданням є складання звітності з приводу фінансування усіх органів УГВР, також перевірка фінансово-господарської діяльності цих же органів. Цікавим спостереженням є спільний абзац для цих трьох органів, він стосується виходу із Ради або ж у разі смерті голови, у разі чого голову органу, до прикладу Генерального Секретаріату переобирають всі

⁷³ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1980. с. 29 - 31

інші голови виконавчих органів, Президент з Президією.⁷⁴ На цьому власне із оглядом Тимчасового Устрою покінчено.

На черзі у нас програмний документ – Платформа УГВР, дане джерело розповідає нам про основні завдання та цілі, що ставить перед собою УГВР, також тут описано головні ідейно-програмні принципи. Документ поділено на три частини, перша частина є більш вступною, тут описано головну проблематику української державності, тобто коротко описуються проблеми невдач української політики, щодо повернення собі суверенітету, також наявний опис головних ворогів проти яких проводилась боротьба, зважаючи на це було прописано дві головних цілі – оборона народу та повернення українських кордонів. Наступні частини описують головні цілі та завдання УГВР більш детально; описують головні ідейно-програмні принципи. Якими є головні цілі та завдання УГВР? Перш за все це об'єднання всього національного-визвольного руху, а саме самостійні структури в одну велику, для того аби визвольна боротьба була більш ефективною, також перед собою УГВР поставила завдання визначити ідейно-програмні нахили визвольного руху. Завданням також є керівництво національно-визвольної боротьби до того часу поки Україна та українці не отримають бажаного – свободи та незалежності. Про основні ідейно-програмні принципи, що закладені в основу даного документу ми вже говорили, коли намагалися виокремити ідеологію УГВР, але можна декілька слів додати, адже важливе місце у третій частині даного документу займає так звана соціальна платформа, або простіше кажучи, те що обіцяє зробити Рада для народу. Так от, Рада офіційно обіцяє забезпечити свій народ свободою думок, віросповідання та світогляду, забезпечити розвиток культури, забезпечити усі можливі громадянські та соціальні права людини, також забезпечення громадськими правами і національні меншини, це також і забезпечення вільної торгівлі, ремесла, також

⁷⁴ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1980. с. 31 - 33

обіцяють усупільнити усі можливі природні ресурси України, одержавити важку індустрію та важкий транспорт тощо.⁷⁵

Наостанок залишається Універсал УГВР, свого роду це заклик до українського народу, що призиває як мирне населення стати до боротьби проти окупаційних режимів, так і національні меншини, поневолені народи Європи та Азії. Саме цим документом, як правило УГВР вперше постає перед обличчям українського народу.⁷⁶

Загалом ми вже проаналізували структуру УГВР на початку її становлення, але одне важливе і суміжне питання досі залишається відкритим. Хто ж очолював УГВР? Які політичні діячі доби національно-визвольних змагань входив до Ради? Перейдемо до відкриття цього питання.

Для розгляду даного питання ми звертаємося до спеціального видання приуроченому історії та пам'яті УГВР, а саме «Українська Головна Визвольна Рада. Серія «Події і люди»». На сторінках даної книги ми маємо табличку, що власне висвітлює імені політичних діячів, що займали посади в органах УГВР. Так от, під час проведення Великого Збору УГВР було обрано таких політичних діячів на такі посадові місця:

- Президент і Президія: Президент – Кирило Осьмак; Віце-президенти – Василь Мудрий, Іван Гриньох та Іван Вовчук; члени Президії – Зенон Пеленський, Мирослав Прокоп та Дарія Ребет.
- Генеральний Суд: Генеральний суддя – Ярослав Біленький.
- Генеральний Секретаріат: голова – Роман Шухевич.
- Секретаріат Внутрішніх справ: секретар – Ростислав Волошин.
- Секретаріат Зовнішніх справ: секретар – Микола Лебідь.
- Секретаріат Військових справ: секретар – Роман Шухевич.
- Секретаріат Фінансово-господарських справ: секретар – Василь Мороз.

⁷⁵ Платформа УГВР (переклад з української) // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15769>

⁷⁶ Універсал Української Головної Визвольної Ради "Український народ!" виданий у червні 1944 р. // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9351>

- Бюро інформації: Йосип Позичанюк.⁷⁷

Також інформація щодо присутніх на Великому Зборі УГВР та членів УГВР наявна у спогадах першого президента УГВР – Кирила Осьмака. Дана сторінка історії УГВР у спогадах є важливим для нас джерелом, адже це спогади очевидця, Кирило Осьмак описуючи історію створення УГВР використовує псевдоніми для того аби представити своїх колег⁷⁸, і це досить важлива інформація для істориків, що вивчають дане питання, адже деякі політичні діячі мали і по кілька псевдонімів, до прикладу три основних псевдоніми Романа Шухевича – “Тарас Чупринка”(УПА), “Тур”(ОУН) та “Роман Лозовський”(УГВР)⁷⁹.

Перейдемо до огляду міжнародної співпраці УГВР. Як ми вже говорили, було створено Секретаріат Зовнішніх справ на чолі з Миколою Лебедем⁸⁰, мета даного органу УГВР полягала у тому, аби знайти та долучити до української боротьби сторонню силу із більш прогресивних держав, по типу США або ж країн Західної Європи. Вже невдовзі після створення УГВР радянські війська були bliще до підпілля чим воно того очікувалося, тому було вирішено відправити певну частину політичної сили УГВР за кордон, також було вирішено створити Закордонне Представництво УГВР на чолі якого був Іван Гриньох. Виїхавши за кордон першою ціллю для налагодження зв'язків із європейською стороною стало польське підпілля, але варто сказати, що всі докладені зусилля для встановлення зв'язку були марними, підтримки не було. Також були спроби налагодження зв'язку із Німеччиною, Угорщиною, Словаччиною та Румунією. Не є виключенням і Радянський Союз, він також намагався «налагодити» стосунки із УГВР. Варто зазначити, що УГВР спромоглася навіть добратися до США, а точніше кажучи УГВР вдалося

⁷⁷ Українська Головна Визвольна Рада. Серія "Події і люди". Книга 7. Торонто. Львів : Літопис УПА, 2009. с. 109

⁷⁸ Осьмак Н. Кирило Осьмак - нескорений Президент УГВР. Серія "Події і люди". Книга 2. Торонто. Львів : Літопис УПА, 2008. с. 63 - 68

⁷⁹ Українська Головна Визвольна Рада. Серія "Події і люди". Книга 7. Торонто. Львів : Літопис УПА, 2009. с. 84 - 102

⁸⁰ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1980. с. 31 - 33

налагодити зв'язки за допомогою М. Лебеда та І. Гриньоха із СІС, що була американською контррозвідкою, тим не менш також маємо сказати і про факт співпраці американського ЦРУ, яке співпрацювало з Лебедем під час операції «Аеродинамік». ⁸¹ Але чи можна говорити про успішність зовнішніх орієнтирів УГВР? За власною думкою важко говорити про успішність, звісно ми враховуємо наявність факту роботи за кордоном, співпрацю з іноземними країнами, але цей зв'язок фактично нічого не дав для визволення України із лап окупанта, і як наслідок УГВР відправилась у вигнання за кордон.

Важливим питанням в історії УГВР є комунікація із українським народом, тому приділимо і йому нашу увагу. Першим документом, що слугує зверненням до народу є Універсал УГВР, про нього загалом вже нічого додати, але це не єдиний документ у такому форматі. Звернемо нашу увагу на два звернення до українського народу «А» та «Б», ці два звернення розроблені на випадок війни з СРСР, звернення «А» подається як загальне від УГВР, а от звернення «Б» подається від Генерального Секретаріату. За своїм наповненням вони закликають в першу чергу український народ ставати до боротьби, а не стояти осторонь поки окупаційний більшовицький режим знищує їх батьківщину, також ці звернення нагадують українцям про жахливі радянські злочини, а саме згадується голод, «розстріляне відродження», у загальному образі сталінський терор. Але поговоримо про відмінності даних джерел. Звернення «А» є доволі розширеним за своїм спрямуванням, адже воно стосувалося не лише українського народу як такого, УГВР зверталася й до національних меншин, а саме до росіян, поляків та євреїв, якщо говорити про реальний контекст, звісно є фраза і «народи поневолені більшовицькою москвою», що за своїм контекстом загалом звертається не лише до трьох названих народів, а у цілому до національних меншин. Далі ж йдемо мова і про народи Прибалтики, Кавказу, Середньої Азії та Далекого Сходу, це ж насильницько окуповані території більшовицькою Москвою, тому тут до цих

⁸¹ Саламін Д. Зовнішньополітичні орієнтації УГВР (1943-1954 рр.). Український визвольний рух. 2012. № 17. С. 202–221.

народів звертаються також із закликом не опускати руки і боротися за власну незалежність.⁸² Звернення «Б» у свою чергу розраховане саме на аудиторію українських земель, тобто на етнічних українців та національних меншин.⁸³ Також зверненням до народу є джерело «З хати до хати! З рук до рук». Це звернення вийшло у світ після виборів до верховної ради СРСР, знову ж таки у зверненні йде мова про насильницьку діяльність СРСР, УГВР у свою чергу намагається щосили показати СРСР на поганому тлі, використовуються такі слова по відношенню до радянської влади, як «жорстокість», «дикість», «безоглядність», «насильство». Щоправда не зрозумілий контекст такого звернення, тут лише пропаганда та й годі.⁸⁴ Є ще одне джерело пов'язане із виборами до Верховної ради СРСР, це також формат звернення до народу, а також містить у собі пропагандивну інформацію. Листівка «Українські селяни, робітники, інтелігенціє!» одразу ж розпочинається знову ж таки із розкриття злочинів СРСР, радянська влада постає у ролі дикого звіра, що робить не зрозуміло що, тут же говориться про терор, і про те як насильно «гонили патиками» заставляли голосувати українців на попередніх виборах. На відміну від попереднього документу це звернення вже має реальне завдання – змусити українців йти на бойкот, не голосувати ні за яких причин на виборах. Виділимо навіть цитату із даного джерела, що прописана капсом: «НЕ ЙДІТЬ ДО ВИБОРІВ! НЕ ПРИЙМАЙТЕ УЧАСТИ В ГОЛОСУВАННІ! ОДНОСТАЙНО БОЙКОТУЙТЕ ВИБОРИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ ССРСР!»⁸⁵. Загалом це не всі можливі звернення УГВР до українського народу, але вже з цих джерел маємо загальну картину для себе відобразити, ця картина полягає в тому, що УГВР

⁸² Звернення "А" до українського народу УГВР на випадок війни із ССРСР // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/22393>

⁸³ Звернення "Б" до українського народу від Генерального секретаріату УГВР на випадок війни із ССРСР // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/22395>

⁸⁴ З хати до хати! З рук до рук! // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/1452>

⁸⁵ Пропагандивна листівка. Українські селяни, робітники, інтелігенціє! // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/5560>

звертається до народу для підриву спокою всередині СРСР, тим самим щеї поширює пропагандивну інформацію.

Перейдемо до видавничої справи УГВР, вона представлена у нас виданням «Інформаційне Бюро» у декількох частинах і журналом «Самостійність». Розпочнемо власне із журналу «Сучасність», починається цей журнал із вшанування пам'яті полеглих членів УГВР, а саме Ростислава Волошина та Йосипа Позичанюка. Також журнал включає в себе інформацію щодо нагородження воїнів УПА різними званнями та нагородами, окрім цього, як правило у періодиці УГВР видавалися праці членів Ради, саме тут присутні роботи Горнового про радянську цензуру у пресі та Гончарука про ідеологію, історію створення та функціонали УПА. Наявний і лист звернення до українського народу, що знаходиться під радянською владою.⁸⁶

«Інформаційне Бюро» складається із багатьох випусків, наповнення загалом мало чим відрізняється від журналу «Самостійність», тут також представлені статті членів УГВР, що розкривають політику Ради, ставлять прогнози світовій політиці, звісно ж тут і продовжується інформаційно-пропагандистська діяльність Ради. До прикладу перший випуск «Інформаційного Бюро» розпочинається із вступного слова, де читачам розповідають чому другий випуск журналу «Самостійність» не вийшов у світ, також даний випуск був наповнений військовою тематикою, а саме там йшла мова про нагородження воїнів УПА, також присутні накази та заяви генерала Чупринки.⁸⁷ Другий випуск за наповненням загалом нічим не відрізняється, знову ж таки нагородження воїнів УПА, статті членів УГВР. Загалом завдання періодики УГВР було поширення загальної інформації, тобто це політичне бачення дійсності членів УГВР, а також здобутки воїнів УПА на військовій арені.

⁸⁶ Періодичне видання УГВР - "Самостійність" за 1947 рік // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/18029>

⁸⁷ Українська Головна Визвольна Рада. Книга друга: 1946-1948. Том 9. Торонто : Літопис УПА, 1982. с. 367 - 374

Не дивлячись на всю успішність УГВР на початках своєї діяльності з поверненням радянського владарювання на терени України, Український Підпільний Парламент почав потрошки занепадати. У чому причина такого явища, як занепад УГВР? Загалом можна назвати декілька причин занепаду УГВР, це політика репресій СРСР, ослаблення УПА, зміна міжнародної ситуації та початок еміграції на тлі вище названих чинників розпаду УГВР. Про репресії говорити багато не будемо, адже для цього виділений фактично цілий розділ, але згадаймо журнал «Самостійність», який розпочався із вшанування пам'яті двох полеглих членів УГВР, Волошин загинув всього через місяць після становлення УГВР з паперу в реальність, і у його смерті винні саме радянські сили, а точніше війська НКВД, фактично з перших днів заснування та роботи УГВР усі члени даної організації стали мішенню для радянської влади, хтось зміг уникнути розправи та податися до Європи чи США в еміграцію, хтось загинув на полі бою, як Ростислав Волошин та Йосип Позичанюк, а когось довгі роки катували, як Кирила Осьмака і врешті-решт насильно вбили. Ослаблення УПА відбулося через нестачу ресурсів, падає дух від зменшення підтримки українського населення, все більше втрачався на полі бою. Світова політика, а саме її зміна також доволі сильно впливала на український визвольний рух, адже на той час світ було поділено на дві частини, прихильників соціалізму та прихильників капіталізму, і в цій боротьбі просто не вистачило місця для українських національно-визвольних змагань. Усі вище перелічені чинники сприяли еміграції політичних сил українського визвольного руху, а еміграція означала для УГВР те, що більше нікому займатися визволенням України на її теренах, еміграційна політика навряд чи повернула б незалежність Україні та її народові.

Ось ми і підійшли до висновків нашого розділу, саме час окреслити стисло ідеологію УГВР та провести оцінку діяльності УГВР.

Ідеологія УГВР вміщує в собі ідею цінності нації, повернення Україні її суверенітету та незалежності, лояльна політика до національних меншин, та відкриті до допомоги іншим поневоленим народам Азії та Європи, все це

супроводжується народно-демократичним політичним устроєм держави, але спосіб боротьби є революційний, адже вважається ефективним у вирішенні завдання чистки українських територій від імперіалістів.

Що стосується оцінки діяльності УГВР. Згадуючи безліч програмних документів, звернень тощо, УГВР не досягла ні однієї із поставлених перед собою цілей, тому про позитивні оцінки тут годі говорити. Знову ж таки пригадуючи джерела пов'язані із діяльністю УГВР, можна пригадати, як члени Ради приводили в приклад невдачу перших національно-визвольних змагань, а саме невдачу пов'язану із занепадом УНР і початком існування УРСР, тут можна сказати, що УГВР повторює історію своєї попередниці і провалює другі національно-визвольні змагання.

РОЗДІЛ III. Боротьба УГВР з окупаційними режимами

Українська Головна Визвольна Рада – це не лише про соціально-політичні перетворення, це також і про ведення війни. З липня 1944 року на плечі УГВР з плечей ОУН(б) переходить важливе завдання, а саме керування військами УПА. Ми не можемо говорити, що УПА ніколи не була певним чином самостійною і тим паче не могла самостійно вступати до бою чи розробляти тактику того ж бою, тут радше ми говоримо, що замість ОУН(б) тепер УГВР стає керівним органом, що вирішує долю України, як у політичному плані так і на полі бою. Тому від липня 1944 року із початків УГВР, Рада має важливе завдання перед собою – координування військ УПА.

Попередньо ми вже відкривали обличчя ворогів українського народу і зокрема УГВР у часи Другої світової війни, але варто пригадати. Головними ворожими силами були СРСР та Третій Рейх, це два основні окупаційні режими із своїми особливостями ведення політики на теренах України під час її захоплення. Даний розділ безпосередньо присвячений боротьбі УГВР проти окупаційних режимів, перед нами постане безліч завдань пов'язаних із діяльністю окупаційних режимів, тобто ми оглянемо як ставились представники Третього Рейху та СРСР до УГВР, також оглянемо методи ведення війни із даними державами, сюди ж входить збройний супротив, видавнича діяльність та контакти із зовнішнім світом.

Прихід німецької влади на терени України припав дещо на раніші часи, аніж УГВР встигла зародитися як ідейно так і як політичний орган. Але загалом це не стало на заваді стати німецькій політиці та владі ворогом для УГВР. Наш огляд боротьби УГВР проти Третього Рейху варто розпочати із самого початку, тобто від перших днів владарювання німецької влади українськими землями та народом, тому оглянемо перші “відгуки” політичних установ на прихід нової влади і тим самим ближче підберемось до початків діяльності УГВР та їх спротиву окупаційним режимам.

22 червня 1941 року відбувся наступ німецький військ на терени України, у цей час радянська влада та війська були не готові до такого розвитку подій, хоч сила була рівною між двома сторонами. Тож очистивши території Заходу України від червоної армії і зайнявши ці ж землі, німецька влада починає владарювати там, встановлюючи власні правила. Неодноразово згадували, що українці привітно зустріли німецьку владу з надією на краще майбутнє, тож підпільно-політичні сили не були тут виключенням.⁸⁸

Наш погляд знову паде на діяльність ОУН(б) під час приходу німецьких військ до України, а саме до західноукраїнських земель, саме ОУН(б) є тими, хто першими розчарувався у політиці німців. Як ми знаємо, на початку 1940 року ОУН розпадається на два крила – ОУН(б) та ОУН(м). На початок Другої світової війни Степан Бандера покидає стіни польської в'язниці, тому одразу ж він вирушив до лав ОУН, і саме з цього моменту розпочинається відлік до розколу ОУН. Степан Бандера був ключовою персоною, що посприяла на розпад ОУН на два крила, саме він очолив бунт проти старих кадрів ОУН, то ж невдовзі Бандера стає очільником ОУН(б) – найбільшої і найрадикальнішої фракції ОУН. Важливим і ключовим моментом для національно-визвольних сил України є співпраця з німецькою владою, а саме у лютому 1941 року ОУН(б) укладає угоду з керівництвом німецької розвідки про утворення двох батальйонів, що будуть складатися із своїх прихильників. «Нахтігаль» – один із утворених тоді батальйонів, саме він був одним із перших, чий склад увійшов одним із перших до Львова 29 червня. Вже наступного дня Степан Бандера та ОУН(б) проголосили Акт відновлення Української Держави. На жаль, Акт відновлення Української Держави залишився на сторінках історії України лише символічним жестом, де українці прагнули повернути собі незалежність, але в реальності це стало великим поштовхом до здобуття реальної незалежності та розгортання великої боротьби задля її здобуття, адже Акт не був визнаним німецькою владою, лідери ОУН(б) були заарештовані, а

⁸⁸ Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Ключко. Харків : Книжк. Клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2021. с. 343 - 346

інша частина подалась у підпілля.⁸⁹ Саме дана подія призводить до того, що розгортається конфлікт між ОУН(б) та німецькою стороною, але так як ОУН(б) є фактично засновником УПА, а згодом й УГВР, то ж ми можемо говорити і про те, що конфлікт зароджується із всім національно-визвольним рухом. Якщо говорити про порівняння саме відношення до нациської влади між ОУН(б), УПА та УГВР, то загалом різниці немає, настрої ідентично вороже налаштовані.

Як взагалі можливо простежити настрої УГВР щодо німецької влади та їх дій? Для цього нам варто звернути нашу увагу на основні документи УГВР, тобто варто оглянути Платформу УГВР та Універсал УГВР, але звісно це не всі ключові компоненти з яких ми вистежуємо настрої. Також варто буде звернутися до статей та матеріалів, що видавалися членами УГВР, вони також послугують корисним джерелом для аналізу взаємовідносин між двома сторонами. Тим не менш важливим для нас є ще аналіз закордонних контактів, адже УГВР зверталась до інших держав безпосередньо за допомогою, аби протистояти окупаційним режимам.

Розпочнемо огляд основних документів УГВР, а саме з Платформи та Універсалу УГВР, інформації звісно замало для розгорнутого аналізу, але наявна інформація дещо все ж таки нам говорить про відносини між Третім Рейхом та УГВР. «Сучасна війна між двома тотальними силами, московсько-більшовицьким та німецько-гітлерівським імперіалізмами... Вони стоять на позиціях тотальної, колоніальної експлуатації українських земель та їх населення.»⁹⁰, – саме такі стрічки має Платформа УГВР, з цих слів маємо уявлення членів УГВР щодо німецької окупації, бачимо настрої щодо окупації, а саме, що німецька влада та війська так би мовити висушують матеріально терени України, вони психологічно та фізично знищують і народ України.

⁸⁹ Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Клочко. Харків : Книжк. Клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2021. с. 346 - 348

⁹⁰ Платформа УГВР (переклад з української) // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15769>

Маємо ще декілька слів щодо німецької окупації в Універсалі УГВР, маємо тримати на думці те, що ці слова вже розраховані на підняття духу поневоленого українського народу, національних меншин та зокрема інших поневолених народів Європи та Азії, стрічки цього документу намагаються донести до читачів настрої окупаційних режимів, що не варто більше терпіти, а варто боротися. «І знову п'ятий рік шаліє воєнна хуртовина і лавою прокочується через українські землі. Здрігається Українська Земля під полчищами ворожих військ. Не за Твоє визволення, Український народе, ведуть вони цю криваву і жорстоку різанину... Але ти не піддався, а почав криваву боротьбу з усіма окупантами України»⁹¹, – рядки Універсалу УГВР, що присвячені опису окупаційних режимів. На жаль, документ має доволі мало інформації щодо настроїв німецької окупації, тут йде більший акцент уваги на той факт, скільки часу триває окупація від часів Другої світової, адже якщо брати більш ширший проміжок часу і повернутися до Першої національно-визвольних змагань, то окупація триває більше 20 років, також тут є важливі слова – вони ведуть криваву і жорстоку різанину не за визволення України, вони несуть лише Україні руїну, смерть та поневолення, тут ми можемо говорити про певну відсилку до початкової політики німецької влади на теренах України, про лояльну і не смертоносну, яка в свою чергу і місяця не проіснувала на теренах України. Такі ж слова не просто так написані у зверненні до українського народу, адже літом 1941 року багато хто вітав нацистський режим, і певне діло ми можемо говорити, що теоретично багато хто міг вітати нацистський режим і літом 1944 року.⁹² Настрої двох основних документів УГВР передають нам важливу і основну інформацію щодо окупаційних сил, про їх мету, про їх силу і наслідки, які вони за собою залишають.

⁹¹ Універсал Української Головної Визвольної Ради "Український народе!" виданий у червні 1944 р. // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9351>

⁹² Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Ключко. Харків : Книжк. Клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2021. с. 346 - 348

Тим не менш, це не все, що ми можемо говорити про нацистську окупацію, тепер ми перейдемо до огляду праць написаних членами УГВР, адже це також важливе джерело інформації для нас.

Першою працею про яку ми поговоримо буде праця генерала Тараса Чупринки «До генези Української Головної Визвольної Ради». Загалом дана праця за своїм характером більше розповідає нам про передмови щодо виникнення УГВР, її ключові події, а саме період 11-15 липня 1944 року, але попри такий характер праці, нам вдалося все ж таки виділити певну інформацію щодо настроїв проти німецької влади. Генерал Тарас Чупринка описує політичне життя українського народу та його національно-визвольний рух від Першій національно-визвольних змагань, а саме, що переживав народ та політичні діячі, тим не менш більшість інформації з статті присвячено саме подіям Другої світової. Друга світова війна, як пише генерал, стала поштовхом для відродження національних сил України, тому 30 червня 1941 року було утворено Українське Державне Правління, що проголосило відновлення Української Самостійної Держави, але тут же пишеться про настрої німців, а саме як вони заарештовували членів Правління, багатьох діячів українського підпільного руху та українських патріотів. Цікавими рядками для нас є опис Тарасом Чупринкою німецької політики, він виділяє її такими словами як «терористична» та «гнобительська», що досить влучно описує німецьку політику, зважаючи на факти розкрадання українських ресурсів, масових вбивств та поневолення українського народу. Дана праця для нас важлива тим, що показує відношення українського національного руху стосовно німецької окупації, ми не можемо говорити, що саме так би відізналися члени УГВР, але Тарас Чупринка є провідною персоною в історії УГВР, він був членом ОУН(б) та УПА, тому саме через це ми можемо вважати, що УГВР висловлюється так само, особливо зважаючи на основні документи УГВР.⁹³

⁹³ Чупринка Т. До генези Української Головної Визвольної Ради. Львів : Вид. Укр. Голов. Визвол. Ради, 1950. 10 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000192>

Також можемо звернути увагу на спогади Лева Шанковського про «Коріння ініціативи ОУН-УПА для створення УГВР». В даних спогадах також надається увага політиці німецької влади, а саме як було зірвано Акт 30 червня 1941 року, але головним чином Лев Шанковський не описує ворога, а навпаки говорить про певні досягнення ОУН-УПА проти спільного ворога, як було послаблено ворога, як організовувалось життя мирного населення у звільнених зонах тощо.⁹⁴

Досить влучною працею, що описує відносини українського національного руху з німецькою владою є робота О. Бродового «До генези українсько-німецької війни 1941-1944 рр.», але на жаль ми не можемо сказати нічого про автора, ким він був, яке відношення має до УГВР, але все ж таки зв'язок між Радою та Бродовим є, адже дана праця була надрукована у Віснику УГВР, ч. 2, від жовтня 1945 року. Тож повернемося до наповнення статті. Праця Бродового описує протистояння німецькому імперіалізму, тут не говориться про безпосереднє відношення УГВР до боротьби, а викладається матеріал від сторони національно-визвольного руху, тобто ми знову отримуємо інформацію щодо відносин більше від сторони ОУН-УПА, але тим не менш, знову ж таки бачимо негатив, відбувається збройний спротив, а також цікавою інформацією є «германофільство», а точніше відмова українського національно-визвольного руху від нього. Бродовий намагався спростувати звинувачення радянської пропаганди у «германофільстві» українського визвольного руху, спираючись на події 30 червня 1941 року та подальших років.⁹⁵

Декілька слів і про зв'язки з закордоном, що мали на меті пошук допомоги в боротьбі із окупаційними режимами, загалом можна одразу говорити, що загалом ці зв'язки нічого не дали, адже боротьба УГВР та німецької влади фактично не відбулась. Але тим не менш маємо декілька

⁹⁴ Українська Головна Визвольна Рада. Серія "Події і люди". Книга 7. Торонто. Львів : Літопис УПА, 2009. с. 46 - 55

⁹⁵ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто: Літопис УПА, 1980. с. 257 - 299

поїздок членів УГВР до інших країн, а саме до Італії, Угорщини, Румунії тощо. Німецька влада та її політика впливає з цих поїздок знову ж таки, як країна імперіаліст, як кривавий двоюрідний брат Радянського Союзу, що не може насититись своїми територіями та ресурсами.⁹⁶

Проаналізувавши низку документів, суспільно-політичних праць та спогадів, ми загалом маємо певне уявлення щодо настроїв УГВР щодо німецької окупації. Але що ж стосується думки нацистської влади щодо УГВР? Якою була їх оцінка створення національно-визвольним рухом українського підпільного парламенту? На такий випадок ми маємо декілька документів, що мають допомогти нам скласти певне враження про УГВР з ворожого погляду. Серед таких документів варто відзначити: «Звіт Абверу про УГВР» від 5 жовтня 1944 року, «Звіт Абверу про УГВР» від 26 січня 1945 року, «Звіт Абверу про ніби нав'язаний контакт між УГВР і альянтами», «УГВР засуджує німецьку політику і заявляє, що УПА буде боротися проти Власова», «Німецька інформація про ОУН та УГВР. Звернення УГВР до українських біженців» та «УГВР вирішила встановити контакт із західними союзниками». А тепер до змісту цих документів. Звіти Абверу про УГВР загалом описують структурні елементи УГВР, великої уваги надано принципам УГВР, а саме відношенню УГВР до окупаційних режимів, також прописано головні ідейно-програмні засади УГВР, що містяться в основних документах УГВР, тому німецька влада була ознайоmlена із завданнями УГВР по типу здобуття незалежності, чистки терен України від ворогів тощо.⁹⁷ За документом «УГВР засуджує німецьку політику і заявляє...» німецькі сили признають та називають УГВР – повноважним представництвом вищого українського політичного центру, також підкреслюються ідейні засади УГВР: «Вони не будуть добровільно проливати свою кров ні за «нова Європу», ні за більшовицьку «вітчизну».», – ці рядки повністю описують бачення УГВР

⁹⁶ Українська Головна Визвольна Рада. Книга четверта: документи і спогади. Том 26. Торонто. Львів : Літопис УПА, 2001. с. 133 - 181

⁹⁷ УПА в світлі німецьких документів. Книга друга: червень 1944 – квітень 1945. Том 7. Торонто: Літопис УПА, 1983. с. 44 - 160

щодо будь яких союзів з окупаційними режимами.⁹⁸ «Німецька інформація про ОУН та УГВР...» у свою чергу розкриває інформацію щодо того, як саме УГВР, УПА та ОУН допомагають українському поневоленому народові, чому саме український народ продовжує підтримувати підпілля, також з документу маємо інформацію щодо того, що німецька сторона гарно знає про особовий склад війська УПА, яка є тактика УПА тощо, також німецька сторона мала дані і про поширення впливу УГВР на території України і про співпрацю з іншими народами.⁹⁹ І останній документ «УГВР вирішила встановити контакт із західними союзниками», він в свою чергу розкриває інформацію про повідомлення «довіреної особи» щодо контактування із УГВР, на жаль, особа перед нами не відкрита, але для нас важливими є такі свідчення – УГВР має два напрями своєї політики щодо співпраці з німцями. Перший напрям розглядає далекоглядну та лояльну співпрацю із німцями, але ми можемо говорити одразу про неможливість існування такого напрямку політики УГВР, адже як ми з'ясували вище, УГВР вбачала в німцях лише ворога колонізатора і не більше, тому можна лише припустити, що такий напрям політики міг існувати лише з боку політиків-емігрантів. Другий ж напрям розглядає німців як ворогів, що ніколи не стануть союзниками, цей напрям є доволі реалістичнішим за перший.¹⁰⁰

Загалом можна тепер окреслити думку німецької влади щодо УГВР. За документами ми можемо впевнено говорити, що німецька влада гарно було ознайомлена із Радою, у контексті ведення політики, із структурними елементами та ідеологічними засадами. Для нас важливим пунктом є визнання

⁹⁸ Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Том 4. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2000. с. 245 - 256

⁹⁹ Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Том 4. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2000. с. 257 - 260

¹⁰⁰ Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Том 4. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2000. с. 341 - 343

німецької влади УГВР, а саме що Рада все ж таки вважалась повноважним органом вищого українського політичного центру¹⁰¹.

І все ж таки, як можна узагальнити та описати боротьбу УГВР проти німецької окупації? Загалом на боротьбу між Радою та німецькою стороною припало доволі мало часу, адже з кожним днем радянські війська стави все ближче до територій впливу УГВР і зокрема територій відступу нацистських військ. Через відсутність документації УГВР щодо ведення військових дій, ми не можемо говорити щодо ведення повноцінного збройного спротиву, але тим не менш, відбувалась інформаційна боротьба, населення отримувало пропагандистські листівки, УГВР та УПА тримали зв'язок із мирним населенням.

Радянська окупація західноукраїнських територій бере свій старт у вересні 1939 року, тобто з початком Другої світової. Території у свою чергу були окуповані за пактом Молотова-Ріббентропа, важливо зазначити, що фактично від початку окупаційного режиму, радянська влада показала українському народові чим є СРСР та його політика. Перша радянська окупація хронологічно не імпонує вивченню нашої проблематики, але ми можемо сказати, що у ті часи українське підпілля вже намагалося протистояти радянській владі, виділити можна участь ОУН. Захід України був охоплений важким радянським режимом, у населення вилучали земельні ділянки, реманент, худобу, продукти харчування, а також намагалися залучати до колгоспів з урахуванням їх створення.¹⁰²

Повернемо до УГВР та її протистояння радянській окупації. Літом 1941 року відбувся наступ німецьких військ на терени України, але вже з 1943 року радянські війська розпочали власний контрнаступ, тому у часи заснування УГВР радянські війська майже відновили свій вплив по всій Україні. Тому

¹⁰¹ Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Том 4. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2000. с. 245 - 256

¹⁰² Вітенко М. Колективізація на території західних областей УРСР на початку Другої світової війни (17 вересня 1939 р.-22 червня 1941 р.). Галичина. 2013. № 22-23. с. 245-251.

говорячи про початок протистояння між СРСР та УГВР ми можемо виділити літо 1944 року, саме з цих часів УГВР не лише розгортають свою діяльність, а й розпочинають протистояння двох режимам – радянському та німецькому. Щодо закінчення боротьби між СРСР та УГВР говорити доволі рано, варто зазначити, що кінцева дата займає важливе місце у дослідженні, тому до з'ясування кінцевої дати ми повернемося згодом, після детального огляду боротьби УГВР.¹⁰³

Перед тим як перейти до детального аналізу, варто виділити наші основні завдання для цього підрозділу. Тож нашими завданнями є: огляд настроїв УГВР та її членів стосовно радянського окупаційного режиму; видавнична справа та пропаганда; масові арешти членів УГВР.

Слід розпочати наш огляд із основних програмних документів УГВР, а саме з Платформи та Універсалу, але зупинятися довго ми не будемо, так як ми вже вдосталь уваги приділили даним документам, і нічого нового фактично з них не отримуємо. Так от, зі змісту Платформи ми маємо таку інформацію, як члени УГВР засуджують політику Радянського Союзу, тим самим засуджуються дії імперіалістичні дії, накладають на СРСР статус ворога, і тим не менш докладуть усіх зусиль аби очистити свої землі від їх впливу, а також землі Європи та Азії.¹⁰⁴ Що стосується Універсалу, то його зміст також засуджує політику вторгнення та захоплення СРСР українських земель, але формат документу є зверненням до українського народу, тому зміст документу призиває народ повставати проти нав'язаного режиму та боротися за своє майбутнє без впливу імперіалістів.¹⁰⁵

Перейдемо до праць членів УГВР, адже там також описано антирадянські настрої УГВР. Розпочнемо ми з такої праці як «Боротьба

¹⁰³ Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Ключко. Харків : Книжк. Клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2021. с. 359 - 373

¹⁰⁴ Платформа УГВР за червень 1944 року від липня 1948 року // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/16096>

¹⁰⁵ Універсал Української Головної Визвольної Ради "Український народо!" виданий у червні 1944 р. // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9351>

українського народу з другою більшовицькою окупацією» Арсена Панасенка. Дана праця у свою чергу є засудженням дій Радянського Союзу, перші абзаци наголошують на тому ким був СРСР для українців, тобто автор тексту використовує такі слова як «старший брат», «вождь», тим самим наголошуючи ким себе являла радянська влада. Автор фактично висміює «святкування» захоплення українських земель Союзом, як лицемірно себе поводи́ла радянська влада, використовуючи заготовлені телеграми, подяки, де вшановували російський народ. Також надано увагу і радянській пропаганді, де сталінські слуги мали вбити в українському народі надію на спасіння, де немає місця вільній Українській Державі, де український народ може жити виключно під «сталінським сонцем». Праця також описує злочини радянської армії, як вони в процесі «очищення» від німецьких військ українських земель, грабували мирне населення, як гвалтували жінок у селах, як розстрілювали чоловіків та жінок. Якщо вдатися до деталей і масштабу розграбування населення, можна вказати такі дані з праці: «в одній тільки Полтавській області більшовики здерли з населення 340 млн. карб. на танкові колони і 480 млн. крб. на сталінські позики...», і варто зазначити, що в той час середньостатистичний колгоспник мав за трудовень 74 коп. Такі дані вражають, і показують нам, ким була влада і армія СРСР. Дана праця є гарним джерелом для нас, адже розкриває очі на велику кількість радянських злочинів проти українського народу, тут ми ж говорити про прояви жорстокості, які є як знущанням та залякуванням мирного населення, розграбунок сіл, а також і про депортацію українського населення. Поміж розкриття злочинів Арсен Паначенко розкриває нам деталі діяльності УПА, що намагалася визволити українські землі.¹⁰⁶

Наступною працею є «Тактика щодо російського народу» Йосипа Позичанюка, що свого роду меморандумом, що призначалася для керівних кадрів українського підпілля, у свою чергу зміст праці є таємним і не підлягав

¹⁰⁶ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто: Літопис УПА, 1980. с. 162 - 178

для широкого розголосу. Перш за все зміст відображає ідею переосмислення позицій підпілля, визначення стратегії та тактики українського національно-визвольного руху. У даній статті постають важливі та класичні питання: «З ким ми боремося?», «За що ми боремося?», «Як ми боремося», «З ким ми спілкуємося?». Ці питання є важливими, а відповіді автора є ще важливішими для переосмислення тактики щодо СРСР. Так от переглядаючи відповіді на ці питання, є такі відповіді, як підпілля має боротися не з російським народом, а саме з більшовизмом, це не знищення московської культури та народу, а повалення більшовицького тоталітаризму. Також важливо зазначити, що автор наголошує, що важливо не надіятись на стороннє втручання не може гарантувати розпад більшовизму, важливо боротися своїми силами, автор до прикладу наводить розпад Російської імперії, де значною мірою розпаду посприяв саме народ, а не зовнішні чинники. Але тим не менш, ця стаття цікава чесно кажучи не вищесказаним, а тим ким є російський народ для визвольного руху, тобто чи є даний народ допомогою, чи навпаки. Тож якщо коротко, автор зазиває керівників переглянути ідею щодо ролі російського народу в поваленні більшовизму, спираючись на те, що саме російський народ може стати вирішальною передумовою до повалення більшовизму по всій території СРСР. Варто ж зазначити, що автор має на увазі не братерство з російським народом, а саме його використання у власних корисних цілях.¹⁰⁷

Крокуємо далі до наступної праці. «Наше ставлення до російського народу» Дяківа Осипа за псевдонімом «Горновий», як бачимо тематика так ж як в попередньої статті. Спираючись на III-ій Надзвичайний Великий збір ООН автор намагається розкрити ідею співпраці з російським народом, як було в положення збору ООН не бореться з російським народом, а з більшовицьким гнітом. Тому автор засуджує більшовицький режим, але при цьому веде до того, що російський народ не є ворогом, адже він так само знаходиться в

¹⁰⁷ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто: Літопис УПА, 1980. с. 203 - 252

центрі більшовицьких дій, але знову ж таки, маємо тримати на думці те, що зміст статті не несе пропагандиску ідею «братських народів», лише має на меті залучити ще один народ до боротьби з радянським режимом. Тим не менш виділимо з праці основні тези щодо настроїв визвольного руху щодо СРСР. СРСР є російсько-більшовицькою тюрмою народів, також влада являється колоніалістами та експлуататорами українських і не тільки земель.¹⁰⁸

Виходячи з аналізу праць членів УГВР можна визначити оцінку настроїв Ради стосовно політики СРСР. Загалом якщо порівнювати між собою основні документи УГВР та праці членів Ради, відношення до радянської політики залишається незмінним. Тут залишається те саме засудження дій радянської влади та армії, єдине що є відмінним, це не що праці наводять приклад чому саме таке відношення у ширших деталях, викриваються злочини, наводяться приклади із попередніх епох, аналізуються відносини з Російською імперією та СРСР.

Тож тепер можемо перейти до наступного блоку, що стосуватиметься видавничої діяльності та пропаганди УГВР. У розгляді видавничої діяльності будемо рухатися поступово, серед оглянутих видать будуть «Вісник: орган Президії Української Визвольної Ради» за серпень 1945 року, журнал «Самостійність» від 1946 року та «Бюро інформації» від 1946 року і до 1951 року. Але спершу, перед тим як перейти до огляду вищеназваних видать, звернемо нашу увагу на окремо видані УГВР звернення до українського народу, що мають пропагандиські настрої. Серед пропагандиських документів-звернень ми оглянемо звернення «А» та «Б», «Звернення УГВР та УПА: до всіх українських вояків...», листівку «Українські селяни, робітники, інтелігенціє!» та «З хати до хати, з рук до рук».

Розпочнемо із звернень «А» та «Б», вони за своїм контекстом доволі схожі, а мотиви взагалі однакові – призвати український народ повстати проти більшовицької окупації. У зверненні «А» можна гарно простежити як УГВР

¹⁰⁸ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто: Літопис УПА, 1980.с. 79 - 92

називає та представляє українському народові радянську владу, а саме це «найлютіший Твій ворог» та «ворог Твоєї волі», доволі цікавим спостереження є те, що звернення українського народу завжди пишеться з великої літери, а слово «Українці» взагалі прописане капсом, можна сказати, що це свого роду психологічний маневр, що має змусити українців все ж таки задуматися та перейти на бік УГВР та УПА. Тим не менш, звернення до українського народу відбувається у контексті розповіді про трагічне минуле, яке стало таким лише завдяки більшовикам, робиться акцент на голоді, вбивствах, репресіях тощо.¹⁰⁹ Звернення «Б» також має такий ж психологічний прийом-звернення, і його зміст майже не відрізняється від звернення «А», також призиває селян, робітників та інтелігенцію повставати проти більшовицького режиму. Тим не менш, у зверненні також є не лише заклик до повстання, а також заклик до фактично насилля, адже Рада пропонує відловлювати ворогів та передавати їх до рук народних органів, аби наблизити спільну перемогу.¹¹⁰

Наступний документ – «Звернення УПА та УГВР: до всіх українських вояків, що перебувають за межами батьківщини». Виходячи з назви документу, ми вже маємо повне уявлення про його зміст. Перші рядки даного звернення описують становище України, а в свою чергу УГВР та УПА передають «БОЙОВИЙ ПРИВІТ» тим хто за межами рідних земель. Звернення працює як мотивація для тих хто покинув батьківщину, вся мотивація заключається в тому, що УПА продовжує своя справу, тому тим хто виїхав також варто доєднатися до лав УПА, адже разом вони б стали великою силою, також описується становище в якому знаходиться Україна.¹¹¹

Наступні два документи стосуються виборів до Верховної Ради СРСР, а точніше кажучи це заклик до українського народу з метою зриву даних

¹⁰⁹ Звернення "А" до українського народу УГВР на випадок війни із СССР // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/22393>

¹¹⁰ Звернення "Б" до українського народу від Генерального секретаріату УГВР на випадок війни із СССР // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/22395>

¹¹¹ Обращение к украинскому народу УГВР с призывом к борьбе против СССР // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/23344>

виборів. Перший документ «З хати до хати, з рук до рук» стосується виборів 1946 року, але тим не менш зміст стосується бойкотування цих виборів, і поміж цього можемо виділити те, як називали радянських політиків – «банда сталінських бандитів», «мерзенні запроданці», «підлі зрадники».¹¹² У листівці «Українські селяни, робітники, інтелігенціє!» є згадки про вибори 1946 року, де УГВР закликає повторити подібне, використати свій досвід з 1946 у виборах 1949 року. Доволі нової інформації з цього документу не отримати, але документ закінчується закликом до народу, де йдеться мова за що вони мають боротися і проти кого: «СМЕРТЬ РОСІЙСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКИМ ЗАГАРЬНИКАМ! ЗА ВОЛЮ, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, ДЕМОКРАТІЮ ТА ДРУЖБУ НАРОДІВ! ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА».¹¹³

А тепер повернемося до видавничої діяльності УГВР. Розпочнемо ми власне із «Вісника». Дане видання більше сконцентровує свою увагу на публікації праць членів УГВР та зверненнях до українського народу. Загалом нічого нового з праць для себе ми не отримаємо, адже більшовики і їх режим і надалі засуджується. Але одна публікація точно варта нашої уваги – «Вістки з краю», у свою чергу це збірка звітів діяльності УГВР, де ми для себе можемо виділити боротьбу Ради проти радянської окупації. За своїм оформленням дана публікація має такий собі хронологічно-територіальний фільтр, до прикладу запис: «Черкаси, травень 1945 р. – На шляху Черкаси – Канів відділи УПА з «Холодного Яру» розбили сотню більшовиків.». І таких записів є кілька десятків у даній публікації, вони описують успіхи УПА проти більшовиків, описують політичні події, по типу проведення «недільників», про дії НКВД тощо.¹¹⁴

¹¹² З хати до хати! З рук до рук! // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/1452>

¹¹³ Пропагандивна листівка. Українські селяни, робітники, інтелігенціє! // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/5560>

¹¹⁴ Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто: Літопис УПА, 1980. с. 142 - 147

Далі на черзі видання «Самостійність», на жаль було видано лише одну частину, адже другу було втрачено під час зіткнення з радянськими військами, але на заміну «Самостійності» прийшло нове видання – «Бюро інформації УГВР», але про це видання згодом. У свою чергу «Самостійність» мало чим відрізняється від «Вісника» своїм наповненням, адже також має суспільно-політичні праці, а також інформування населення та воїнів, щодо досягнень на фронті, але починаючи з цього видання УГВР видає постанови щодо нагородження воїнів УПА новими званнями та медалями. Розпочинається дане видання зі сумної звістки щодо смерті двох членів УГВР, що померли від рук НКВД – Ростислав Волошин та Йосип Позичанюк. Також є публікація «УПА за лінією Керзона», що за своїм наповненням розповідає про воєнні здобутки УПА проти загонів ВП та НКВД. До прикладу 16 квітня 1946 року УПА без втрат знищили засідку на шляху Угнів - Белз 12 польсько-більшовицьких бандитів, де поміж них був 1 поручник та 1 лейтенант НКВД.¹¹⁵

Будемо рухатися далі, а точніше до останнього періодичного видання – «Бюро інформації УГВР», їх налічується 7. Перший випуск даного видання від 1948 року містить у собі постанови про нагороди і відзначення воїнів УПА, а також містить наказ та заяву генерала Тараса Чупринки. У свою чергу «Святковий наказ головного командира УПА» це звернення до всього українського підпілля, де генерал підкреслює всі здобутки національно-визвольного руху, де Тарас Чупринка дякує усім воїнам за їх важку роботу проти більшовицького режиму.¹¹⁶

Наступний випуск «Бюро інформації УГВР» за своїм наповненням схожий, також присутні постанови щодо нагородження воїнів УПА, також є політично-соціальні публікації членів УГВР. До уваги публікація «З більшовицького терору на українських землях», її зміст окреслює терор

¹¹⁵Періодичне видання УГВР - "Самостійність" за 1947 рік // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/18029>

¹¹⁶ Українська Головна Визвольна Рада. Книга друга: 1946-1948. Том 9. Торонто : Літопис УПА, 1982. с. 367 - 380

посіяний радянським пануванням, тут йдеться про статистичні дані, а саме скільки було арештовано населення з певного села, скільки було заслано людей на виправні роботи, вбито, мобілізовано тощо. До прикладу такі дані стосовно району Судова Вишня Дрогобицької області за період липня 1944 по липень 1947 року: було арештовано 824 чол., заслано 153 чол., вбито 52 чол., мобілізовано 1114 чол. І таких даних доволі багато у цій публікації, але маємо рухатися далі.¹¹⁷

Подальші випуски також описують здобутки та рух військ УПА проти радянської окупації, але ми перестрибнемо одразу до аналізу останнього випуску «Бюро інформації УГВР» за травень 1951 року. Першою публікацією є «Від бюро інформації УГВР», за своїм наповненням це опис великого здобутку національно-визвольного руху, а саме що Український Конгресовий Комітет у США підтримав УГВР та передав кошти на боротьбу проти більшовиків, у розмірі 7314 американських доларів. Такий жест був цінним для УГВР та всього визвольного руху, адже вже до 1951 року війська УПА були виснажені у всьому, від зброї і до харчів. Також тут є політично-соціальна праця П. Полтави, яка називається «Підготовка третьої світової війни та завдання українського народу». За своїм наповненням це знову ж таки засудження більшовицького окупаційного режиму, і заклик до українського народу все ж таки переосмислити події, що відбуваються в державі. Також у цьому випуску є ще одна публікація – «Українці – бійці і командири т. зв. радянської армії!», за своїм наповненням це заклик до українських воїнів, що знаходяться у лавах червоної армії. Українських військових закликають переобрати сторону на якій вони будуть вести бій у новій світовій імперіалістичній війні.¹¹⁸

Досліджуючи питання щодо боротьби УГВР проти радянської окупації, неможливо не говорити про масові арешти членів УГВР, тому трішки про це

¹¹⁷ Бюро інформації УГВР. – Серпень 1948. – Вип. Ч.2, рік вид. 1. // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/1220>

¹¹⁸ Українська Головна Визвольна Рада. Книга третя: 1949-1952. Том 10. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1994. с. 353 - 380

явище. Дужий Микола – секретар президії УГВР, був заарештований у червні 1945 року, територіально затримання відбулося у селі Дзвінтики Стрільщанського району Дрогобицької області. Маємо декілька протоколів з допиту Миколи Дужого арештованого НКВС, а також протокол допиту його брата – Петра Дужого. Обидва полонених під час допиту були опитані на рахунок УГВР та її діяльності, до прикладу Миколі поставили питання «за чиєю ініціативою була організована УГВР», його ж брат Петро був опитаний про особовий склад УГВР. Що ж стосується подальшої долі братів, то Миколу Дужого було звільнено у 1955 році, де на волі він зміг прожити лише 12 днів, а після помер від хвороби, а Петро Дужий був звільнений у 1960 році, і на відміну від свого брата дожив навіть до часів незалежної України.¹¹⁹

Також на самому початку діяльності та боротьби УГВР було заарештовано Президента УГВР – Кирила Осьмака. Осьмака та його сім'ю був здійснений напад 23 серпня 1944 року біля с. Орів, де його було поранено, а вже 12 вересня 1944 року його було заарештовано у с. Дорожів Дрогобицької області. На жаль Президент УГВР після свого арешту більше не побачив вільного життя, адже у 1960 році помер у російській в'язниці.¹²⁰

Боротьба УГВР проти більшовицького режиму мала складний характер, адже супроводжувалася військовими зіткненнями, арештами, пропагандивними матеріалами тощо. У свою чергу УГВР була координатором для військ УПА та відіграла важливу роль у представленні важливої інформації для народу та військових груп. Радянська влада показала своє обличчя українському національно-визвольному русі своїми масовими арештами, депортаціями, вбивствами. І ось наостанок можна спробувати визначити кінцеву дату роботи УГВР на теренах України. Чесно кажучи це питання є доволі важким, але простежуючи діяльність УГВР можна цю дату прив'язати до останнього випуску «Бюро інформації УГВР», адже

¹¹⁹ Українська Головна Визвольна Рада. Книга четверта: документи і спогади. Том 26. Торонто. Львів : Літопис УПА, 2001. с. 561 - 593

¹²⁰ Осьмак Н. Кирило Осьмак - нескорений Президент УГВР. Серія "Події і люди". Книга 2. Торонто. Львів : Літопис УПА, 2008. с. 63 - 68

простежуючи динаміку видавництва, це видання було головним у інформуванні населення та військ УПА. Тому з нашого боку дослідження діяльності УГВР – травень 1951 року є кінцевою датою діяльності УГВР на теренах України, але початком роботи в еміграції.

ВИСНОВКИ

У липні 1944 року на Великому Зборі УГВР було сформовано та оголошено персональний склад Української Головної Визвольної Ради, у свою ж чергу УГВР стала верховним органом українського народу в його національно-визвольній боротьбі. Діяльність Ради простягається на ціле десятиліття плідної роботи, що характеризується взаємодіяльністю між українським підпіллям, зокрема між ОУН(б) та УПА, важливо додати і те, що саме ці підпільні організації стали батьками для УГВР, адже були ініціаторами створення Ради, і тим не менш, головною місією було розгортання боротьби проти окупаційних режимів, аби відновити незалежність України.

Нашим завданням було окреслити періоди діяльності УГВР від початку своєї діяльності і до загибелі, тому виходячи з цього завдання можна запропонувати таку схему періодів діяльності УГВР: липень 1944 року – створення УГВР; 1944-1950 рр. – активна підпільна діяльність; 1950-1951 рр. – спад боротьби, занепад; 1951-1990-ті рр. – діяльність в еміграції; 1991 р. – фактичне закінчення діяльності, внаслідок здобуття Україною незалежності.

Пояснюючи такі хронологічні межі, можна сказати, що перший етап створення напряму прив'язаний до Великого Збору УГВР, наступний етап характеризується початком діяльності УГВР, третій етап є доволі маленьким, адже розпочинаючи з 1950-их років діяльність українського підпілля ускладнюється через значні втрати на фронті та через загибель головних лідерів, до прикладу – Романа Шухевича, а кінцева дата така як травень 1951 спирається на останнє видання періодики – “Бюро інформації УГВР”. Питання хронології є доволі важким у дослідженні діяльності УГВР, адже не всі документи дійшли до нас, тому питання хронології залишається відкритим для дослідників.

Основним завданням дослідження було виявлення передумов щодо створення УГВР, тому за нашим дослідженням можна запропонувати таку низку передумов: потреба у створенні єдиного політичного органу для

керування національно-визвольного руху; потреба у вищому координуванні військ УПА; поневолення українських територій та народу; соціально-економічний гніт українського населення; потреба у створенні політичного органу задля зовнішніх комунікацій зі світом.

ОУН(б) та УПА відіграли значну роль у становленні діяльності УГВР, дані організації не лише стали ініціаторами створення Ради і її членами, а також стали натхненням для становлення ідеологічних засад, тобто ми говоримо про обмін досвідом. Головні ідеологічні засади УГВР це у певному розумінні синтез ідеологій ОУН(б) та УПА, є спільне, а саме це повернення українському народові свободи та незалежної держави, де нація є пріоритетом, а є щось різне від кожної з організацій. До прикладу ОУН(б) стала натхненням у такому пункті ідеології, як революційний метод боротьби проти окупаційних режимів, а от від УПА УГВР перейняла більш лояльні пункти ідеології – народно-демократичний політичний устрій держави та відкритість до національних меншин та різних народів світу. Тож ми можемо говорити про наявність тісних взаємозв'язків, як у розгортанні військового спротиву, створенні програмних документів тощо.

Одним із основних завдань роботи було дослідження принципів та стратегій діяльності УГВР, тож ми можемо виділити це завдання так: до принципів діяльності УГВР ми відносимо такі фактори як національна єдність, як головний інструмент, також це дії проти антиколоніалізму та боротьба за незалежність; до військових стратегій варто віднести ведення партизанської війни, підхід активної самооборони, а також ведення інформаційної війни; до соціально-політичної стратегії належить просвітницька кампанія та міжнародна діяльність, зокрема, пошук міжнародної підтримки.

Говорячи про військові стратегії, ми можемо ще поговорити про питання комунікації УГВР із українським населенням. Саме інформаційна війна відповідає на це питання, адже саме за допомогою листів, звернень та періодичних видань УГВР відбувається контакт з населенням. Але варто вказати, що всі листи та звернення взагалі класифікуються як пропагандивні

документи, що не просто запрошують вступати до лав УПА чи доєднуватися до національно-визвольного руху, а вони мають характер примусу та психологічної давки. Також можна говорити про наявність факту фізичного та очного контакту із населенням, адже у ході визволення українських сіл війни УПА допомагали сільському населенню із провізією тощо.

Варто відзначити і діяльність окремих членів УГВР. Розпочнемо власне із Романа Шухевича, він був членом ОУН(б), УПА та УГВР, саме завдяки йому визвольний рух набирав обертів і отримував перемоги на фронті, його місце в Раді було значним, адже обіймав посаду голови Генерального Секретаріату а також був секретарем військової справи. Варто відзначити і Лева Шанковського, адже саме він був на чолі Ініціативного Комітету, що в свою чергу мав на меті створення головних документів УГВР та розробити план дій. Також можна відзначити діяльність Миколи Лебеда, Івана Гриньоха та Василя Мудрого, які очолювали закордонні місії задля пошуку додаткової підтримки діяльності УГВР.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бродович. О. До генези українсько-німецької війни 1941-44 років. 36 с.
URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000021104>
2. Бюро інформації УГВР. – Серпень 1948. – Вип. Ч.2, рік вид. 1. // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/1220>
3. Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради.- рік 1.- №3 // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/1464>
4. Видання Бюро інформації УГВР випуск № 4 від вересня 1949 року // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15779>
5. Випуск № 2 Бюро інформації УГВР від серпня 1948 року // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15773>
6. Звернення "А" до українського народу УГВР на випадок війни із СССР // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/22393>
7. Звернення "Б" до українського народу від Генерального секретаріату УГВР на випадок війни із СССР // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/22395>
8. Звернення УГВР до українців, універсал, постанови про тимчасовий устрій УГВР // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9343>
9. Звернення УПА та УГВР "До всіх українських вояків, що перебувають за межами батьківщини" у липні 1945р. // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9464>
- 10.3 хати до хати! З рук до рук! // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/1452>

11. Издание ЗП УГВР: "УПА, ее возникновение, развитие, рост и деятельность в освободительной борьбе" от 1946 года (переклад з української) // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/16987>
12. Літопис УПА. Нова серія, Т. 4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ 1943-1959. Кн.1: 1943-1945 Київ-Торонто. 2002. 597 с.
13. Літопис УПА. Нова серія, Т. 5. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ 1943-1959. Кн.2: 1946-1947 Київ-Торонто. 2002. 574 с.
14. Літопис УПА. Нова серія, Т. 6. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ 1943-1959. Кн. 3: 1948. Київ-Торонто. 2003. 523 с.
15. Літопис УПА. Нова серія, Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ 1943-1959. Кн. 4: 1949-1959. Київ-Торонто. 2003. 716 с.
16. Обращение к украинскому народу УГВР с призывом к борьбе против СССР // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/23344>
17. Осьмак Н. Кирило Осьмак - нескорений Президент УГВР. Серія "Події і люди". Книга 2. Торонто. Львів : Літопис УПА, 2008. 130 с
18. Періодичне видання УГВР - "Самостійність" за 1947 рік // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/18029>

19. Платформа УГВР за червень 1944 року від липня 1948 року // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/16096>
20. Платформа УГВР (переклад з української) // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15769>
21. Повідомлення "Завваги до "Платформи" подане "Резидентом" // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9348>
22. Повідомлення "Завваги до постанов про соціально-політичну платформу і тимчасовий устрій УГВР" // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9349>
23. Постанова "Тимчасовий устрій УГВР" // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9340>
24. Постанови УГВР про нагородження Хрестами Заслуги вояків УПА та цивільних осіб від 7.10.1946 // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9339>
25. Пропагандивна листівка. Українські селяни, робітники, інтелігенціє! // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/5560>
26. Про Українську Головну Визвольну Раду, її створення, структуру тощо // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/8544>
27. Рішення від 15.07.50 про призначення нового голову Секретаріату УГВР та головнокомандуючого УПА // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/1433>
28. Стаття "Друга більшовицька окупація і УГВР". // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/10658>
29. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Том 4. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства

- ім. М. Грушевського НАН України, 2000. с. 386 Ухач В. З., Корман В. Ю. Підпільний український парламент (УГВР): сучасна українська історіографія (вибрані аспекти). 2016. 45 с.
30. Українська Головна Визвольна Рада. Книга друга: 1946-1948. Том 9. Торонто : Літопис УПА, 1982. 546 с.
31. Українська Головна Визвольна Рада. Книга перша: 1944-1945. Том 8. Торонто: Літопис УПА, 1980. 330 с.
32. Українська Головна Визвольна Рада. Книга третя: 1949-1952. Том 10. Торонто. Львів : Літопис УПА, 1994. 437 с.
33. Українська Головна Визвольна Рада. Книга четверта: документи і спогади. Том 26. Торонто. Львів : Літопис УПА, 2001. 659 с.
34. Українська Головна Визвольна Рада. Серія "Події і люди". Книга 7. Торонто. Львів : Літопис УПА, 2009. 138 с.
35. Універсал УГВР від липня 1944 року // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/15771>
36. Універсал Української Головної Визвольної Ради "Український народ!" виданий у червні 1944 р. // Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/9351>
37. УПА в світлі німецьких документів. Книга друга: червень 1944 – квітень 1945. Том 7. Торонто: Літопис УПА, 1983. 288 с.
38. Андрусак Т. Українська Головна Визвольна Рада та її роль в українському національному державотворенні. Матеріали Третьої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції. 2014. № 3.
39. Арсенич П. Боротьба радянської влади проти УПА та націоналістичного підпілля ОУН. Історико-культурна спадщина Прикарпаття: науковий збірник. Івано-Франківськ: 2006. С. 254-286.
40. Василюшин, О. М. Кирило Осьмак: до історії визвольних змагань за соборність України (в контексті дослідження Видатні наддніпрянці і Галичина). Поліграфія і видавнича справа, 4, 2011. с. 45-54.

41. Вєденєєв Д. Організація, тактика й методи дій радянських оперативно-військових сил у протиборстві з національно-визвольним рухом в Західній Україні (1945-1950-ті рр.). Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. Острог: Національний університет «Острозька академія». 2010. № 16. С. 211-227
42. Вітенко М. Колективізація на території західних областей УРСР на початку Другої світової війни (17 вересня 1939 р.-22 червня 1941 р.). Галичина. 2013. № 22-23. с. 245-251.
43. Волинь і Полісся: німецька окупація. Книга 1: початки УПА, документи і матеріали. Торонто, Львів : Літопис УПА, 1989. 398 с.
44. В'ятрович В. Комуністичний альянс проти УПА. Український Визвольний Рух. № 5, 2005. С. 153-166.
45. Грицак Я. Нарис з історії України: формування української модерної нації ХІХ-ХХ ст. 2-ге вид. Київ, 2011. 249 с.
46. Дарованець О. Самійло Підгірський-кандидат у члени Української Головної Визвольної Ради. Український визвольний рух. 2005.
47. Іванов С. Волинське село у 1941–1944 рр.: соціально-економічний аспект. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2013. С. 78–85.
48. Іщук О., Ніколаєва Н. Застосування радянськими спецслужбами допоміжних засобів у боротьбі з підпіллям ОУН та УПА. Український визвольний рух. 2008. № 12. с. 134-162.
49. Кай Струве . ИСКУСИЙНИЙ ФОРУМ. Обговорення книги: John-Paul Himka. Ukrainian Nationalists and the Holocaust: OUN and UPA's Participation in the Destruction of Ukrainian Jewry, 1941–1944. Stuttgart: ibidem-Press, 2021. Важливе дослідження з дуже контроверсійної теми URL:<https://uamoderna.com/backward/dyskusiynny-forum-obhovorennia-kyhy-john-paul-himka-ukrainian-nationalists-and-the-holocaust-oun-and-upa-s>

[-participation-in-the-destruction-of-ukrainian-jewry-1941-1944-stuttgart-ibidem-press-2021-4/](https://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Istoria/29982.doc.htm)

- 50.Каліберда Ю. Ю., Федько А. В., Федько Ю. І., Шелест І. І. Українська Головна Визвольна Рада та її роль у боротьбі українського народу за незалежність у 1940-1950 роках // URL: https://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Istoria/29982.doc.htm
- 51.Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ : Либідь, 1999. 349 с.
- 52.Комарницький Я. Діяльність Василя Мудрого у період Другої світової війни. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. 2011. Серія Історія. № 28
- 53.Кондратюк К. Волинь і Галичина під німецькою окупацією 1941–1944 рр.: соціально-економічний і культурно-освітній аспекти. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2019. Спецвипуск. С. 325-339
- 54.Корнейко А. О. Західна Україна в 40-х – на початку 50-х рр. ХХ ст. : специфіка політичного процесу в умовах радянського тоталітаризму. Педагогічний пошук. 2015. № 3. С. 10–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2015_3_5
- 55.Марчук, І. Пам'яті голови Великого Збору УГВР Ростислава Волошина. Український визвольний рух, № 5, 2005. с. 167-176.
- 56.Мороз В. До початків діяльності Української Головної Визвольної Ради. Український визвольний рух. 2007. № 10.
- 57.Мороз В. Історія створення і діяльності Української Головної Визвольної Ради. Визвольний шлях, Книга 7, 2004. с. 68-106.
- 58.Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Інститут історії НАН України. 2004 р. с. 167 - 174
- 59.Панченко О. Українська Головна Визвольна Рада. ЗП УГВР – ГС ЗС УГВР – Середовище УГВР (документи, інформації, словник імен) Гадяч : Гадяч, 2001. 415 с.
- 60.Панченко О. Українська Головна Визвольна Рада. Лохвиця. 2000. 255 с.

61. Патриляк І.К. “Українське питання” напередодні Другої світової війни. 2013. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/08/28/135252/> (дата звернення 28.02.25).
62. Пер Андерс Рудлінг, Джаред Макбрайд. ДИСКУСІЙНИЙ ФОРУМ. Обговорення книги: John-Paul Himka. Ukrainian Nationalists and the Holocaust: OUN and UPA’s Participation in the Destruction of Ukrainian Jewry, 1941–1944. Stuttgart: ibidem-Press, 2021. Дати голос і покласти край тиші. URL: <https://uamoderna.com/backward/dyskusiynyy-forum-obhovorennia-knyhy-john-paul-himka-ukrainian-nationalists-and-the-holocaust-oun-and-upa-s-participation-in-the-destruction-of-ukrainian-jewry-1941-1944-stuttgart-ibidem-press-2021-2/>
63. Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Клочко. Харків : Книжк. Клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2021. 512 с.
64. Реснт О., Лисенко О. Українське питання в період Першої і Другої світових воєн: спроба порівняльного аналізу. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). 2004. № 26. С. 21–37.
65. Саламін Д. Зовнішньополітичні орієнтації УГВР (1943-1954 рр.). Український визвольний рух. 2012. № 17. С. 202–221.
66. Сеньків М. Повсякденне життя західноукраїнського селянства (1944-1952 рр.). Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2014. Том 24. С. 337-348. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_2014_24_29
67. Сеньків М. Опір ОУН і УПА колективізації західноукраїнського села, 1944–1952 рр. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2004. № 12. с. 371 - 379
68. Сергійчик В. Десять буремних літ: Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. Нові документи і матеріали. Київ: “Дніпро”, 1998. 944 с.
69. Сергійчук В. Правда про “золотий вересень” 1939-го. Київ: Українська Видавнича Спілка. 1999. С.11-13

70. Сич О. Витоки українського націоналізму та розвиток і генеалогія ОУН (1891-2005 рр.). Галичина. № 29-30. С. 26-35.
71. Солдатенко В. Українська Народна Республіка // Політична енциклопедія. Київ : Парлам. вид-во, 2011. 810 с.
72. Стасюк О. Український визвольний рух середини ХХ століття в контексті українського державотворення. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2014. № 24. с. 3-15.
73. Старка В. Соціально-економічне життя західноукраїнського селянства в умовах радянської тоталітарної системи у 1939–1941 рр. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2017. С. 95–102.
74. Субтельний О. Україна: історія / пер. з англ. Ю. Шевчук; Вст. ст. С.В. Кульчицького. 3-тє вид. Київ: Либідь, 1993. 720 с.
75. Супруненко М., Стоян П., Слущкий О. Історія Української РСР. Т. 2 / ред. О. Касименко. Київ : АН УРСР, 1956. 703 с.
76. Тисяча років української суспільно-політичної думки. Т. 8 : 40-ві - 80-ті роки ХХ ст. Київ: Дніпро, 2001. 398 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000020265>
77. Тимчишин Я. Український підпільний парламент та уряд на Львівщині 1944 року. Львів : Тріада плюс, 2004. 49 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002242>
78. Тищик Б. Становлення української державності на західноукраїнських землях напередодні і в роки Другої світової війни (1937–1945 рр.). Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2006. 92 с.
79. Ухач В. Державотворча діяльність УГВР – всеукраїнського верховного органу національно-визвольної боротьби 40-50 рр. ХХ століття (історіографічний дискурс). Актуальні проблеми правознавства. 2016. № 4. С. 15–21

80. Ухач В. З., Ухач О. В. Програмові документи Української Головної Визвольної Ради: історико-правовий аналіз. 2016. 29 с.
81. Ухач В. УГВР – НАДПАРТІЙНИЙ ОРГАН КЕРІВНИЦТВА ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ (вибрані аспекти). 13 с.
82. Чупринка Т. До генези Української Головної Визвольної Ради. Львів : Вид. Укр. Голов. Визвол. Ради, 1950. 10 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000192>
83. Юрій Шаповал. Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України, Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ін-т імені Г. Сковороди. Київ: Генеза, 2001. 557 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001765>
84. Katchanovski I. Terrorists or National Heroes? Politics of the OUN and the UPA in Ukraine. Presentation at the Annual Conference of the Canadian Political Science Association. 2010. P. 1–3.
85. Katchanovski I. The OUN, the UPA, and the Nazi Genocide in Ukraine. New academic press. 2019. P. 67–93.
86. Kuzio T. U.S. support for Ukraine's liberation during the Cold War. University of California Press. 2012. Vol. 45, no. 1/2. P. 51–64.
87. Ohn-Paul Himka. Ukrainian Nationalists and the Holocaust: OUN and UPA's Participation in the Destruction of Ukrainian Jewry, 1941–1944. Stuttgart: ibidem-Press, 2021.

РЕЗЮМЕ

«Українська Головна Визвольна Рада: ідеологія, структура, діяльність» – дипломна робота, що присвячена дослідженню українського національно-визвольного руху в період Других визвольних змагань на прикладі діяльності УГВР. У дипломній роботі розглядається питання становлення, ідейно-програмових засад та практичної діяльності УГВР, який у свій час був українським підпільним парламентом на Львівщині. Важливим та доречним питанням даного дослідження є розгляд передумов становлення Ради, де розглянуто соціально-економічні впливи та політично-ідеологічні програми, які у свій час стали поштовхом до створення УГВР. Приділяється увага й питанню спротиву УГВР тоталітарним режимам, що у свою чергу окупували терени України в період Других національно-визвольних змагань.

Дослідження у свою чергу базується на великій кількості джерел, які представлені як документами УГВР, так і документами окупаційних режимів, у свою ж чергу джерельна база стала помічником у проведенні всебічного аналізу діяльності УГВР. Використано історико-порівняльний, історико-генетичний та хронологічний методи, що стали важливими компонентами у дослідженні питання становлення та розвитку УГВР.

Ключові слова: Українська Головна Визвольна Рада, ОУН (б), УПА, національно-визвольний рух, Друга світова війна, окупаційні режими, Другі національно-визвольні змагання.

SUMMARY

«Ukrainian Supreme Liberation Council: ideology, structure, activities» is a thesis dedicated to the study of the Ukrainian national liberation movement during the Second Liberation Movement on the example of the UGVR. The thesis examines the formation, ideological and programmatic foundations, and practical activities of the UHHR, which at one time was a Ukrainian underground parliament

in the Lviv region. An important and relevant issue of this study is the consideration of the prerequisites for the formation of the Council, which examines the socio-economic influences and political and ideological programs that at one time gave rise to the creation of the UHHR. Attention is also paid to the issue of UHHR's resistance to totalitarian regimes that occupied the territory of Ukraine during the Second National Liberation Movement.

The study is based on a large number of sources, which are represented both by the documents of the UHHR and the documents of the occupation regimes, and the source base has become an assistant in conducting a comprehensive analysis of the UHHR activities. Historical-comparative, historical-genetic and chronological methods were used, which became important components in the study of the formation and development of the UHHR.

Keywords: Ukrainian Supreme Liberation Council, OUN (b), UPA, national liberation movement, World War II, occupation regimes, Second National Liberation Movement.